„Američan – a musí emigrovat do Československa!“

Škvoreckého jazzman Herbert Ward optikou zpráv FBI

Petr Vidomus

Nebýt specifické souhry okolností, amerického basistu Herberta Warda by u nás patrně nikdo neznal, možná ani v jazzových kruzích, do nichž se za své kariéry ponejvíce řadil.¹ Byť ve čtyřicátých letech dvacátého století hrával po boku slavných jazzových hudebníků, jako byli Duke Ellington, Sidney Bechet nebo Willie „Lion“ Smith,² neprorazil do první jazzové ligy a dnes jeho jméno nalezneme jen v málo-které jazzové encyklopedii. Přesto jeho osobnost významně přispěla k rehabilitaci jazzu v komunistickém Československu padesátých let, v éře, která v rámci estetiky socialistického realismu potírala vše, co by s tímto žánrem a životním stylem mělo cokoli společného. Generace pamětníků vlny poválečného jazzového revivalismu u nás dodnes připomíná, jaký formotvorný význam pro ni měla hudební pásma, v nichž Herbert Ward vystupoval jako ceněný host (*Opravdu blues, Můj chléb byl plný blues, Hudba New Orleansu a další*).³ Dobový význam Warda neopomínají

1 V názvu statě je použita nepatrně upravená citace z článku Lubomíra Šubrtů „Vláda strachu vyhání Američany z domovů“, publikovaného po příjezdu manželů Wardových do Československa v deníku *Práce* (11.11.1954), s. 4.

2 Isle musician, teacher Herbert Ward dies. In: *The Honolulu Advertiser* (23.2.1994), s. A 12; MARTIN, Elisabeth: International musician had Dixieland in his heart. In: *Star-Bulletin* (23.2.1994), s. A 5.

3 Viz SMETÁČEK, Pavel: *Jsem asi umí(r)něným tradicionalistou*. Brandýs nad Labem, Martin 2006, s. 35.

v patričních pasážích zdůraznit čeští jazzoví historici⁴ a díky Josefu Škvoreckému jeho postava (ovšem pod fiktivním jménem Roberta Bulwera) získala svůj odraz také v populární kultuře.⁵

Příběh amerického hudebníka, který v roce 1954 požádal v Československu o politický azyl (spolu s manželkou a dvěma malými syny), se stal součástí mytologie a historek starší generace českých jazzových hudebníků i posluchačů.⁶ Ty však vůbec neodpovídají na hlavní otázky, které si v tomto textu kladu: Kdo Herbert Ward vlastně byl a jak se v Československu ocitl? Co je pravda na zvěstech, že jej pronásledoval FBI? Bylo to kvůli jeho politickému (komunistickému) přesvědčení, nebo z mnohem přízemnějších důvodů (jak naznačují někteří pamětníci)?

Mám za to, že Wardův příběh pomůže upřesnit nejen část české jazzové historie, ale je i příspěvkem k nedávno započaté diskusi o angloamerické levicové komunitě v komunistickém Československu.⁷ Zároveň jsem k jeho zpracování využil prameny, se kterými čeští historici dosud běžně nepracují, což jsou zejména archivy amerického Federálního úřadu pro vyšetřování (*Federal Bureau of Investigation* – FBI).⁸

Česká historiografie se dosud ponejvíce věnovala politické imigraci řecké a jugoslávské (protititovské).⁹ Je to pochopitelné, protože na přelomu čtyřicátých

4 KOTEK, Josef – HOŘEC, Jaromír: *Kronika české synkopy*, sv. 2: 1939–1961. *Půlstoletí českého jazzu a moderní populární hudby v obrazech a svědectví současníků*. Praha, Editio Supraphon 1990, s. 177–179; DORŮŽKA, Lubomír: *Panoráma paměti*. Praha, Torst 1997, s. 301–303; DORŮŽKA, Lubomír – POLEDNÁK, Ivan: *Československý jazz: Minulost a přítomnost*. Praha, Supraphon 1967, s. 103 n.

5 Jde zejména o povídku „Malá pražská matahára“ a esej „Red Music“, resp. film *Rytmus v patách*, který na základě Škvoreckého povídky natočila Andrea Sedláčková v produkci České televize v roce 2010. Fiktivní obraz manželů Wardových ve filmu ztvárnili James Harries a Tonya Graves. Srv. ŠKVORECKÝ, Josef: *Red Music*. In: TÝŽ: *Mezi dvěma světy a jiné eseje*. (Spisy Josefa Škvoreckého, sv. 21.) Praha, Ivo Železný 2004, s. 45–62, zde s. 59; TÝŽ: *Malá pražská matahára*. In: TÝŽ: *Příběhy o Líze a mladém Wertherovi a jiné povídky*. (Spisy Josefa Škvoreckého, sv. 2.) Praha, Ivo Železný 1994, s. 237–248, zde s. 246.

6 Viz HAVLÍK, Ferdinand: *Můj život s klarinetem: Vzpomínky legendárního kapelníka divadla Semafor*. Praha, Maxdorf 2011, s. 207 n.; NOSSBERGER, Zdeněk: *Bubeníci, jazz... a vůbec*. In: *Čerčanský zpravodaj*, roč. 18, č. 9–10 (2009), s. 22 n.; DEUTSCH, Olaf: *Václav Fiala: Jsem vděčný Emanuelu Ugge a Zdeňku Lobkowicovi, že nás učili poslouchat jazz*. In: *Letňanské listy*, roč. 22, č. 1 (2016), s. 26 n.

7 Srv. zejména GEANEY, Kathleen: *Špatná strana hranice? Anglicky mluvící levicová komunita v Československu na počátku studené války*. In: *Střed: Časopis pro mezioborová studia střední Evropy 19. a 20. století*, roč. 5, č. 1 (2013), s. 40–62; OLŠÁKOVÁ, Doubravka: *V krajině za zrcadlem: Političtí emigranti v poúnorovém Československu a případ Aymonin*. In: *Soudobé dějiny*, roč. 14, č. 4 (2007), s. 719–743.

8 Výjimkou z nedávno doby je práce Daniela Srcha, který využil souhrnných zpráv FBI o hollywoodském filmovém průmyslu: SRCH, Daniel: *Na černé listině: Hollywoodští rudí a hony na čarodějnice v americkém filmovém průmyslu (1947–1960)*. Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2015.

9 Viz např. HRADEČNÝ, Pavel: *Řecká komunita v Československu: Její vznik a počáteční vývoj (1948–1954)*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2000; VOJTĚCHOVSKÝ, Ondřej: *Z Prahy proti Titovi! Jugoslávská prosovětská emigrace v Československu*. Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2012.

a padesátých let byli uprchlíci z Řecka v Československu nejpočetnější¹⁰ a po rozkolu Jugoslávie se sovětským blokem, který citelně ovlivnil též československé poměry, sem přibyli i někteří významnější domácí oponenti režimu Josipa Broze Tita. Anglicky mluvící, nejčastěji levicově smýšlející politická imigrace do Československa až donedávna zůstávala stranou pozornosti – dosud se jí věnovaly jen dílčí studie, případně biografie pamětníků.¹¹ Ve srovnání se zmiňovanými masovějšími imigracemi šlo o zdánlivě zanedbatelné skupiny jednotlivců, jichž však československý režim (zejména v případě azylantů z USA) neváhal patřičně využít v propagandistickém boji.¹²

Pokud jde konkrétně o americké politické žadatele o azyl v Československu, bylo jich zde v době příchodu Herberta Warda přinejmenším čtrnáct.¹³ I když citovaný seznam Ústředního výboru KSČ zjevně neobsahuje kompletní údaje o počtu žadatelů (což je zřejmé například z další komunikace mezinárodního oddělení ÚV KSČ), představuje orientační vodítko ke zhodnocení významu a struktury tehdejší americké imigrace. Pozoruhodné je, že mnohdy šlo o vysokoškolsky vzdělané osoby, například vědce, kteří následně působili v Československé akademii věd nebo na vysokých školách, či levicové intelektuály, kteří se zde realizovali v tisku a v rozhlase. Mezi zástupce první „skupiny“ lze řadit George Standarta s manželkou Phoebe, Mortona Nadlera a manžele Josepha a Ruth Cortovy, do druhé kategorie Herberta Lasse s manželkou Hildou, George Wheelera, Abe Chapmana alias Abe Čapka a další. O některých jiných amerických azylantech (absentujících na citovaném seznamu) toho kromě základních údajů moc nevíme.¹⁴

Umělecky založených žadatelů o azyl v Československu ze Spojených států bylo málo: nejznámější je patrně afroamerický zpěvák Aubrey Pankey, který o azyl požádal během svého druhého zdejšího turné v březnu 1955. Politické byro ÚV KSČ

10 Řeckých uprchlíků v důsledku tamní občanské války bylo v Československu koncem roku 1950 zhruba dvanáct tisíc, ve stejné době zde žilo 152 Jugoslávců a 214 Italů (viz OLŠÁKOVÁ, D.: V krajině za zrcadlem, s. 725–727).

11 Mimo citované práce Kathleen Gainey a Doubravky Olšákové viz např. KIMMAGE, Ann: *An Un-American Childhood*. Athens (Georgia), University of Georgia Press 1996.

12 Srv. BAŠTA, Jiří: Propagandistické využití kauzy amerického emigranta G. S. Wheelera. In: *Securitas Imperii*, č. 7: *Sborník k problematice bezpečnostních služeb*. Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2001, s. 224–251.

13 *Národní archiv*, Praha (dále NA), fond (f.) 1261/2/4 (Mezinárodní oddělení ÚV KSČ 1945–1962; původní označení fondu AÚV KSČ 100/3), svazek (sv.) 2, archivní jednotka (arch. j.) 6, Cizinci žijící v Československu na základě azylu: Dřívější občané USA (nedatováno, patrně 1954).

14 Bývají uváděna např. jména Walter a Marta Hübscherovi, Rose Savaat, Joy Moss Kohoutová, Jimmy Robinson (Smith) (viz DURNOVÁ, Helena – OLŠÁKOVÁ, Doubravka: *Academic Asylum Seekers in the Communist Czechoslovakia*. In: STELLA, Marco – ŠTRBÁŇOVÁ, Soňa – KOSTLÁN, Antonín (ed.): *Scholars in Exile and Dictatorship of the 20th Century*. Praha, Centre for the History of Sciences and Humanities of the Institute for Contemporary History of the ASCR 2011, s. 90–103, zde s. 94).

mu azyl přiznalo 23. května téhož roku, v roce 1956 však získal azyl v Německé demokratické republice, kde pobýval po zbytek života.¹⁵

K umělcům patří právě také manželé Wardovi: Herbert již před příchodem do Prahy působil jako basista v jazzové i klasické hudbě (hrál ale i na tubu a zpíval), jeho žena Jacqueline byla tanečnice a choreografka, ale také publicistka. Od většiny ostatních amerických imigrantů se tento pár odlišuje tím, že o azyl v roce 1954 požádali i se dvěma malými dětmi (Normanem a Laurencem) a záhy za nimi přicestoval i jejich blízký příbuzný (Nicholas Rippen Abberly, otec Jacqueline a do roku 1948 člen Komunistické strany USA), který o azyl požádal rovněž. Nepochybně zajímavé je i to, že Herbert Ward měl kořeny na Slovensku, kde také navštěvoval své příbuzné.¹⁶

Použité prameny

Při práci na tomto textu jsem využil českých i zahraničních archivních fondů. V případě českých zdrojů jsem poměrně brzy narazil na jistá omezení, protože neposkytovaly mnoho informací o motivacích či podrobnějších okolnostech příchodu manželů Wardových do Československa. Šlo zejména o fondy politického byra a mezinárodního oddělení ÚV KSČ, Archivu Ministerstva zahraničních věcí ČR a Archivu bezpečnostních složek (ABS), které sice obsahují základní údaje týkající se přidělení azylu manželům Wardovým, neprozrazují však téměř nic o jejich dalším působení v Československu; ani v ABS se nepodařilo najít žádný svazek, který by se jakkoli zabýval jejich činností v Praze po získání azylu.¹⁷ Mnohem hlubší vhled do příběhu Wardových jsem získal studiem zahraničních zdrojů: ve fondech Ministerstva zahraničí USA, a především Federálního úřadu pro vyšetřování, který na manžele Wardovy vedl poměrně obsáhlé svazky. Dotyčné prameny obou institucí jsou uloženy v americkém Národním archivu a dokumentační správě (*National Archives and Record Administration* – NARA),¹⁸ ke svazkům FBI jsem získal přístup na základě

15 NA, f. 1261/0/11 (Politické byro ÚV KSČ 1945–1962), sv. 43, arch. j. 59, bod 15, Udělení azylu v Československu americkému občanu Aubrey Pankeymu a jeho manželce.

16 *Archiv bezpečnostních složek*, Praha (dále jen ABS), f. A2/1 (Sekretariát ministra vnitra, 1. díl: 1948–1959), inventární číslo (inv. č. 737), karton (k.) 38, Zpráva o jednání o poskytnutí politického azylu manželům Wardovým a přípravě tiskové konference s nimi, 2.11.1954.

17 Pravděpodobně činnosti Wardových ve Vídni se týkaly některé svazky I. správy SNB, ty jsou však buď dodnes nepřístupné (Úřad pro zahraniční styky a informace je nepředal do fondů ABS), nebo byly skartovány. Konkrétně se jedná o nepředaný svazek s registračním číslem 40377, který byl veden k agentu Alfrédu Petrovičovi (zde by měla být zmínka o Jacqueline Wardové) a svazek s registračním číslem 81212, podsvazek 104, který byl veden k tématu „Operativní korespondence se spřátelenými rozvědkami“ a měl obsahovat zmínku o Herbertu Wardovi (jeho karta byla zjevně skartována).

18 *National Archives and Record Administration*, Washington D.C. (dále jen NARA), f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward); *tamtéž*, f. Record Group 59, General Records of the Department of State, Box 995, Loc 250/61/11/2, 263.1122 Ward. Žádal jsem

žádosti podle zákona o svobodném přístupu k informacím (*Freedom of Information Act* – FOIA).¹⁹ Před zveřejněním dané svazky pracovníci Národního archivu redigovali, respektive začernili, což se týkalo zejména informací ze zahraničních zpravodajských zdrojů (viz dále). Nicméně velká část jmen informátorů a vyšetřovatelů anonymizována nebyla, proto je zde často mohu citovat pod skutečným jménem. Jako doplňující zdroj mi sloužily rozhovory s někdejšími spolupracovnicí manželů Wardových z umělecké oblasti a také rozhovor s jejich synem Laurencem.

Odtajnění spisů manželů Wardových na základě FOIA částečně komplikovala skutečnost, že po velkou část sledovaného období (1950–1965) pobývali v Evropě, tedy mimo přímou působnost FBI. Spisy proto obsahují řadu dokumentů z provenience zpravodajských agentur (hlavně CIC), které se zaměřovaly na jejich činnost v zahraničí: tyto dokumenty úředníci Národního archivu relativně více redigovali, i tak však poskytly bohatý vhled do působení Wardových v Evropě (hlavně v Rakousku) i do komunikace těchto agentur s Federálním úřadem pro vyšetřování.

Wardovi v kontextu amerického „honu na čarodějnice“

Případ manželů Wardových je třeba vnímat v kontextu americké antikomunistické hysterie na přelomu čtyřicátých a padesátých let minulého století. Ačkoli s odstupem času a s poznatky získanými později v sovětských archivech nelze obavy z komunistické infiltrace považovat za neopodstatněné, hrozba představovaná Komunistickou stranou USA a samotný její význam byly nepochybně zveličovány. Legální rámec k pronásledování komunistů ve Spojených státech byl již staršího data (takzvaný Smithův zákon z roku 1940 kriminalizoval podporu a účast ve sdruženích nabádajících ke svržení vlády), výrazně byl však podpořen zákonem o vnitřní bezpečnosti z roku 1950 (*Internal Security Act*), který posiloval zákony o špionáži, umožňoval preventivní uvěznění nespolehlivých osob v případě výjimečného stavu a ustanovoval povinnost registrace komunistických a spřízněných organizací u ministerstva spravedlnosti. Vedle těchto zákonů existovala řada prezidentských dekretů (zejména dekrety č. 9835 z roku 1947 a č. 10450 z roku 1953), které upřesňovaly bezpečnostní procedury pro zaměstnávání federálních úředníků, a především pro zkoumání jejich loajality (tedy i členství v komunistických organizacích).²⁰

i o spis Herberta Warda u CIA, která však odmítla potvrdit, nebo vyvrátit byť i jen existenci jeho svazku (podle některých kopií ve složce FBI však Wardovy CIA sledovala také).

19 Užitečné vodítko při využívání archivů FBI poskytují např. následující texty: PRATT, William C.: Using FBI Records in Writing Regional Labor History. In: *Labor History*, roč. 33, č. 4 (1992), s. 470–482; ROSSWURM, Steven – GILPIN, Toni: The FBI and the Farm Equipment Workers: FBI Surveillance Records as a Source for CIO Union History. In: *Tamtéž*, roč. 27, č. 4 (1986), s. 485–505; SCHMIDT, Regin: *Red Scare: FBI and the Origins of Anticommunism in the United States, 1919–1943*. Copenhagen, Museum Tusculanum Press 2000, s. 20–23.

20 Viz WIECEK, William M.: The Legal Foundations of Domestic Anticommunism: The Background of Dennis v. United States. In: *The Supreme Court Review*, roč. 41, č. 1 (2001), s. 375–434, zde s. 420–428.

Pokud odhlédneme od historicky nejznámějších procesů s americkými komunisty a slyšení před Výborem pro neamerickou činnost Sněmovny reprezentantů (*House Un-American Activities Committee* – HUAC), nemusela perzekuce levicově smýšlejících osob vyústit nutně do obvinění či soudních pří. Mccarthismus měl mnoho podob a úrovní a neprojevoval se jen trestním stíháním, ale častěji neformální kontrolou, stigmatizací či ekonomickými sankcemi. Označení daného jedince za „bezpečnostní riziko“ umístěním na některou z „černých listin“, sestavovaných nejrůznějšími úřady, nebylo kritické jen pro zaměstnance federálních úřadů, ale principy testování loajality se časem přenesly i do soukromého sektoru a dalších odvětví společenského života. Tažení proti „rudým“ se rozšířilo do školství, advokacie i nejrůznějších průmyslových odvětví, kde korporacím umožňovalo účinně neutralizovat vliv odborů. *Blacklisting* se týkal také zábavního průmyslu, a to nejen u exponovaných hollywoodských režisérů, ale i na mnohem nižších úrovních.²¹

Role Federálního úřadu pro vyšetřování v protikomunistickém tažení byla zásadní. Shromažďoval informace o členech Komunistické strany USA a jejich přívržencích a řadou dat zásoboval různé vyšetřovací komise (vedle Sněmovního výboru pro neamerickou činnost také Senátní podvýbor pro vnitřní bezpečnost (*Senate Internal Security Subcommittee* – SISS)), vládní úřady, ale i soukromé podniky. Pro vládní úřady prověřoval loajalitu a politickou spolehlivost jejich zaměstnanců. Seznamy potenciálně nebezpečných osob (často komunistů) sestavoval již od roku 1939, i když k tomu neměl nejprve žádný mandát: v roce 1950 už na takzvaném Bezpečnostním indexu bylo kolem dvanácti tisíc osob (včetně Nicholase Abberlyho, otce Jacqueline Wardové, který byl členem KS USA do roku 1948). Tyto seznamy byly mnohdy podkladem pro „černé listiny“ jiných organizací a úřadů.²²

Přesvědčivě dokázat členství určité osoby v komunistické straně nebylo pro FBI vždy jednoduché, už kvůli jejímu sektářskému charakteru a působení v podzemí. Pro vládní úřady to někdy ani nebylo nezbytně nutné, protože často uplatňovaly princip „viny spřízněnosti“ (*guilt by association*).²³ Obvinění z komunistického smýšlení tak nemuselo být založeno jen na prokázaném členství ve straně, ale mohlo se odvozovat i na základě členství či podpory paralelních organizací (*front groups*).²⁴ Znamé listiny „podvratných organizací“, sestavované ministerstvem spravedlnosti, byly nejpřesvědčivějším vyjádřením tohoto principu. Dle spisů vedených FBI na manžele Wardovy měli vyšetřovatelé pouze nepřímé důkazy o jejich členství v komunistické straně, o to víc se však zajímali právě o členství v organizacích označovaných za paralelní, o účast na levicově profilovaných akcích či o odebírání komunistického tisku.

21 Viz např. SCHRECKER, Ellen: *Many Are the Crimes: McCarthyism in America*. Boston, Little & Brown 1998, s. 271–278.

22 *Tamtéž*, s. 208–218; srv. též SCHMIDT, R.: *Red Scare*, s. 365–367.

23 SCHRECKER, E.: *Many Are the Crimes*, s. 276 n.

24 Legální základ k tomu poskytoval Trumanův prezidentský dekrét č. 9835, který z federálních úřadů vylučoval nejen členy komunistické strany, ale i členy nebo příznivce dalších organizací, které ministerstvo spravedlnosti označilo za komunistické či podvratné.

V době, kdy Wardovi dorazili do Prahy, byl již mccarthismus na ústupu (senátoru Johnu McCarthymu byla v prosinci 1954 udělena důtka za pohrdání Senátem), posedlost FBI komunistickým nebezpečím však měla značnou setrvačnost, což se projevuje i ve spisech obou manželů: na členství ve straně a další politické aktivity byli dotazováni ještě v pozdních šedesátých letech.

Jazz a Lidová fronta

Herbert Ward nebyl zdaleka jediným jazzovým hudebníkem levicového zaměření v New Yorku čtyřicátých let. Jeho případ je tak dobré posuzovat s ohledem na roli jazzu v prostředí americké radikální levice dané éry.

Zatímco počátkem třicátých let se americká marxistická kritika stavěla k jazzu přinejmenším rezervovaně, změnilo se to po kampani v odezvě na proces s „chlapci ze Scottsboro“ (po roce 1931), a zejména pak po vzniku antifašistické koalice Lidové fronty (*Popular Front*) po roce 1934.²⁵ Jak v obhajobě černošských mladíků křivě obviněných ze znásilnění, tak v široké antifašistické kampani měla zásadní roli Komunistická strana Spojených států amerických. V mnoha benefičních koncertech proti rasismu a fašismu, které tehdy organizovala, se angažovali i jazzoví hudebníci. Publicisté z komunistického deníku *Daily Worker* svou kritiku jazzu mírnili, a naopak oceňovali jeho demokratizační a antisegregační aspekt (ztělesňovaný jak smíšenými jazzovými ansámby, tak jejich publikem). Smírnější postoj k jazzu byl přitom pochopitelně dobrým prostředkem, jak si získat sympatizanty, zejména v řadách černošské mládeže.²⁶

Zásadní pro sbližování Komunistické strany USA s jazzem byla její newyorská odnož, zejména pak ve čtvrti Harlem. V polovině třicátých let razantně narůstal počet černošských členů harlemské buňky strany a vůči tomuto vývoji nebyli imunní ani jazzoví hudebníci, kteří často oceňovali rovnostářskou rétoriku amerických komunistů (na diskriminaci černošských kolegů naráželi denně ve smíšených orchestrech, při ubytování na turné apod.).²⁷

Jejich zapojení do levicových struktur mohlo být různě intenzivní a více či méně vědomé. Pod patronací Lidové fronty mohli hrát na benefičních akcích na podporu uprchlíků z Evropy nebo republikánů španělské občanské války, koncertovat na záměrně rasově smíšených tanečních večerech, případně aktivněji participovat

25 K Lidové frontě v USA viz např. SMITH, R. Eric: *Popular Front*. In: ARNESEN, Eric (ed.): *Encyclopedia of U.S. Labor and Working-Class History*. New York, Routledge 2007, s. 1108–1111; k případu „chlapců ze Scottsboro“ viz MILLER, A. James: *Scottsboro Case*. In: *Tamtéž*, s. 1222–1224.

26 Viz BAKAN, Jonathon: *Jazz and the “Popular Front”: “Swing” Musicians and the Left-Wing Movement of the 1930s–1940s*. In: *Jazz Perspectives*, roč. 3, č. 1 (2009), s. 35–56, zde s. 40–43; STOWE, David W.: *Swing Changes: Big-band Jazz in New Deal America*. Cambridge (Massachusetts) – London, Harvard University Press 1995, s. 65 n.

27 Viz NAISON, Mark: *Communists in Harlem During the Depression*. Urbana, University of Illinois Press 1983, s. 279 n.

v různých organizacích (nejčastěji ne přímo v KS USA, ale v dílčích organizacích Lidové fronty, v nichž byl vliv komunistů nepřímý). Za politicky aktivnější jazzové hudebníky můžeme v tomto ohledu označit například Artieho Shawa, Teddyho Wilsona nebo Frankieho Newtona.²⁸ Vzhledem k rozrůzněnosti antifašistických organizací sdružených v Lidové frontě je zřejmé, že jejich benefičních akcí se mohli účastnit i hudebníci, kteří byli antifašisticky orientovaní, ale současně kritičtí vůči komunismu, jako Duke Ellington nebo Count Basie.

V době vrcholící protikomunistické hysterie na přelomu čtyřicátých a padesátých let se však tyto nuance ve veřejném diskurzu stíraly a někteří jazzoví hudebníci, podobně jako jejich kolegové ve filmovém průmyslu, se dostali kvůli svým předválečným aktivitám do potíží. Mnohé z organizací pod patronací někdejší Lidové fronty byly zařazeny na seznam podvrtných organizací ministerstva spravedlnosti. Jak dokládají dobře popsané případy Duka Ellingtona nebo Franka Sinatry, dostatečným podnětem k zahájení vyšetřování ze strany FBI byla právě předválečná protifašistická vyjádření nebo „podezřelé“ překračování rasového *statu quo* na smíšených koncertech.²⁹ Málokdy tyto případy dospěly do fáze výsledku Výborem pro neamerickou činnost (jako například u Artieho Shawa), neméně významné však byly psychologické, administrativní či ekonomické efekty způsobené stigmatizačními odsudky v tisku či zájmem FBI (pocítil je třeba i Frank Sinatra).

S podobnými ekonomickými restrikcemi se potýkali také manželé Wardovi. Ačkoli o tom nemáme mnoho dokladů, zdá se, že jedním z impulzů k odchodu Herberta Warda do Evropy byl nedostatek pracovních příležitostí, poté co se kvůli své politické orientaci ocitl na „černé listině“ profesní organizace Americká federace hudebníků (*American Federation of Musicians* – AFM) pod vedením Jamese Petrilla.³⁰

Raná umělecká kariéra manželů Wardových

Herbert (Field) Ward se narodil 20. ledna 1921 v Bellaire ve státě Ohio matce slovenského původu Anděle Frančkové (narozena 1898 v Trnavě, po druhém sňatku přijala jméno Angela Beta Carre) a americkému otci Davidu Stephenu

28 Viz BAKAN, Jonathon: Jazz and the “Popular Front”, s. 43–48; DENNING, Michael: *The Cultural Front: The Laboring of American Culture in the Twentieth Century*. London, Verso 1996, s. 334 n.

29 MEYER, Gerald: Frank Sinatra: The Popular Front and an American Icon. In: *Science & Society*, roč. 66, č. 3 (2002), s. 311–335; PEAKE, Bryce: Duke Ellington, Irving Mills, and the Broadcast Boundaries of Racialized Heteronationalism, according to the FBI. In: *Cultural Politics*, roč. 12, č. 2 (2016), s. 203–216.

30 Na vyloučení Warda z Americké federace hudebníků kvůli domnělé komunistické orientaci upozornil v jednom z výsledků FBI jeho tchán Nicholas Abberly. Důvodem k vyloučení mohla být i Herbertova kritika segregace černošských hudebníků v řadách AFM; prezident AFM James Petrillo dlouho integraci černošských hudebníků vzdoroval (viz WONDERLICH, Chris: American Federation of Musicians. In: ARNESEN, E. (ed.): *Encyclopedia of U.S. Labor and Working-Class History*, s. 81 n., zde s. 82).

Herbert Ward (1921–1994) na jednom z pražských koncertů (foto soukromý archiv Františka Ringo Čecha)

Wardovi (narozen 1896 v Bellaire).³¹ Jeho rodiče se údajně seznámili v Evropě po první světové válce, když Herbertův otec skončil službu u amerických jednotek. Hudbě se prakticky i teoreticky věnoval už v mládí, formální vzdělání zakončil na Sacramento College v Kalifornii. Po vypuknutí války se v roce 1941 vrátil do Ohia a pracoval u výrobce pneumatik BF Goodrich v Akronu. V roce 1942 narukoval u pozemní letecké služby na Aljašce, kde setrval až do svého zranění, po němž byl přeložen do armádního jazzového orchestru.³²

Po válce se již Ward věnoval hudební kariéře v nejrůznějších jazzových tělesech v New Yorku: z dobových novinových zpráv a inzerátů víme, že mezi jeho spoluhráči byli například Artie Shaw, Art Hodes, Muggsy Spanier, Mezz Mezzrow, Pete Seeger, Bill Davison³³ či Sidney Bechet.³⁴ Úspěšné bylo jeho roční angažmá v Brazílii v kapele saxofonisty Buda Freemanova (1947), o němž tehdy referoval i český tisk.³⁵

Také Wardova manželka byla umělecky zaměřená. Narodila se jako Jacqueline Hope Rippenbeinová 6. března 1919 v New Yorku do rodiny s rusko-německými židovskými

kořeny. Jejím otcem byl jeden z pionýrů americké aviatiky (kolem let 1916–1920) a také vynálezce Nicholas Rippenbein, později vystupující pod jménem Nicholas Rippen Abberly (narozen 1891 v Elisabeth v New Jersey). O matce Jewel Loebenger Rippenbeinové bližší údaje nemáme.³⁶

31 NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), zpráva zvláštního agenta (*Special Agent*) FBI Franka Bydlona, New York, 7.10.1953, s. 7.

32 Viz HANEY, Thomas S.: Ward, Suspected of Defecting to Reds, Grew Up In Akron. In: *Akron Beacon Journal* (23.10.1954), s. 1; ABS, f. A2/1, inv. č. 737, k. 38, Zpráva o jednání o poskytnutí politického azylu manželům Wardovým a přípravě tiskové konference s nimi.

33 Viz nahrávka (CD nosič): DAVISON, Bill: *Rare Wild Bill*. Middlesex, Submarine Records 2014.

34 Viz nahrávka (CD nosič): BECHET, Sidney: *Live In New York 1950–1951*. Copenhagen, Storyville Records 1995.

35 ŠVÁB, Ludvík: Ze světa jazzu. In: *Mladá fronta* (21.12.1947), s. 5.

36 NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), zpráva zvláštního agenta FBI Franka Bydlona, New York, 7.10.1953, s. 7.

Jacqueline většinu svého života před válkou strávila v Los Angeles, kde také po maturitě v roce 1937 nastoupila na univerzitu, nicméně studií práv po čtyřech semestrech zanechala. Jak uvedla v personálním dotazníku, později vyplněném pro potřeby Československého rozhlasu, po roce 1938 pracovala například jako prodavačka v obchodu s hudebninami či sekretářka v patentní kanceláři svého otce. Mezi lety 1942 a 1944 byla zaměstnaná jako vedoucí v domově mládeže, nicméně již se také realizovala jako tanečnice a choreografka – mimo jiné v hollywoodských studiích Universal Film.³⁷

Jacqueline Wardová (1919–2014) v době nástupu do Československého rozhlasu v roce 1961 (foto Archivní a programové fondy Českého rozhlasu, Praha)

V závěru války neměla mnoho peněz na taneční lekce, proto přijala práci na částečný úvazek v obchodu se zbraněmi: nešťastnou shodou okolností zde při manipulaci se strojem přišla o levé oko, což zásadně změnilo její další kariérní vyhlídky. Kvůli transplantaci rohovky se přesunula do New Yorku, kde pak v prvních poválečných letech působila jako sociální pracovnice a tanečnice.³⁸

Publicistická činnost Jacqueline Wardové souvisela patrně s jejím levicovým zaměřením: od roku 1938 externě přispívala do deníku *People's World*, který patřil k významným komunistickým listům na západním pobřeží USA.³⁹ Psala do něj až do svého odchodu do New Yorku v roce 1946.⁴⁰

„Pokrokoví umělci“ ve službách strany

Politická aktivita manželů Wardových a jejich komunistické afiliace patřily k ústředním momentům vyšetřování amerických úřadů a odkazy na jejich (byť i domnělé) členství v různých levicových organizacích procházejí napříč jejich spisy u FBI. Spolehlivost informátorů tohoto úřadu evidentně kolísala, z čehož plynuly občas protichůdné nebo neúplné informace. V této části se tedy zaměřím na ty politické

37 Archivní a programové fondy Českého rozhlasu, Praha (dále APF ČRO), f. Osobní spisy zaměstnanců, k. 455, Jacqueline Wardová – osobní spis.

38 Viz KANAI, Maria: Glimpse into the life's work of a 92-year-old vagabond. In: *Honolulu Weekly* [online] (28.12.2011). [Cit. 2016-10-07.] Dostupné z: <http://honoluluweekly.com/entertainment/2011/12/raising-the-rafters-bohemia-in-kaimuki/>.

39 Srv. RICHARDS, Paul: *People's World*. In: BUHLE, Mario Jo – BUHLE, Paul – GEORGAKAS, Dan (ed.): *Encyclopedia of the American Left*. New York – London, Garland Publishing 1990, s. 573 n.

40 APF ČRO, f. Osobní spisy zaměstnanců, k. 455, Jacqueline Wardová – osobní spis.

aktivity a organizace, které se ve svazku FBI v souvislosti s Wardovými objevují nejčastěji.

Pro Federální úřad pro vyšetřování byla klíčová otázka, zda Wardovi byli členy Komunistické strany USA, respektive zda souhlasí s její politikou. V průběhu vyšetřování, vedeného s přestávkami v letech 1950 až 1967, se však agentuře nepodařilo získat přesvědčivé důkazy o jejich členství. Jedna informátorka z řad amerických komunistů (vedená pod jménem James Dodge, resp. Ellin Marshallová, a krycím označením T-4) v říjnu 1954 vypověděla, že jí Herbert v roce 1949 řekl o svém členství v Komunistické straně USA a dal jí přečíst *Komunistický manifest* a tištěné materiály s logem Ligy mladých komunistů (*Young Communist League* – YCL).⁴¹ Dále měl FBI starší záznam o výpovědi (anonymizovaného) informátora s označením T-7 z roku 1944, že Jacqueline byla za svobodna členkou jedné z komunistických buněk – konkrétně tehdy umírněnějšího Komunistického politického sdružení (*Communist Political Association*) – v Los Angeles.⁴² Žádné přímější doklady o jejich komunistickém členství ve spisu nenajdeme. Otec Jacqueline Nicholas Abberly (dle svých slov sám člen komunistické strany v letech 1937–1948 v Los Angeles) po návratu do Spojených států (ve výpovědi učiněné v Dallasu v roce 1960) „kategoricky odmítl“, že by Herbert nebo Jacqueline byli organizováni v komunistické straně, i když nepopřel jejich spřízněnost s levicovou uměleckou komunitou.⁴³ V písemném, byť zřejmě vynuceném prohlášení učiněném v prosinci 1953 před vicekonzulem na americké ambasádě ve Vídni oba manželé popřeli své členství v komunistické straně v minulosti či současnosti.⁴⁴

V poměrně obsáhlých veřejných prohlášeních pro tisk po získání azylu v Československu nenajdeme jakoukoli zmínku o členství Wardových v Komunistické straně USA.⁴⁵ Jiné informace však poskytují některé neveřejné dokumenty české provenience. Návrh ministerstva vnitra na poskytnutí azylu Wardovým, a to jak v předběžném konceptu, tak ve finální verzi pro politbyro ÚV KSČ, obsahuje zmínku, že oba manželé jsou „pokrokoví umělci a členové KS USA“ a že se seznámili ve stranickém životě.⁴⁶ Poměrně podrobně se Jacqueline Wardová rozepsala o svých politických aktivitách v personálním dotazníku, který vyplnila v prosinci 1961 při nástupu do zahraniční redakce Československého rozhlasu: kromě členství v Lize

41 NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), zpráva zvláštního agenta FBI Josepha M. Zimmermana, New York, 17.11.1954, s. 3.

42 *Tamtéž*, zpráva zvláštního agenta FBI Franka Bydlona, New York, 7.10.1953, s. 5.

43 *Tamtéž*, Department of State: Office of Security, zpráva zvláštního agenta FBI Franka G. Terryho, Dallas, 14.10.1960, s. 4.

44 *Tamtéž*, Affidavit No. 4302 (Herbert Ward), Embassy of the USA, Vienna, 11.12.1953; Affidavit No. 4300 (Jacqueline Rippen Ward), Embassy of the USA, Vienna, 15.12.1953.

45 ČTK: Prohlášení amerických občanů manželů Wardových na tiskové konferenci v Praze. In: *Rudé právo* (10.11.1954), s. 3.

46 ABS, f. A2/1, inv. č. 737, k. 38, Zpráva o jednání o poskytnutí politického azylu manželům Wardovým a přípravě tiskové konference s nimi; NA, f. 1261/0/11, sv. 21, arch. j. 29, bod 3 *per rollam*, Usnesení politického byra ÚV KSČ ze dne 2. listopadu 1954 k bodu Návrh na poskytnutí politického azylu manželům Wardovým a na provedení tiskové konference s nimi.

mladých komunistů ve třicátých letech se zmínila o svém členství v Komunistické straně USA v Los Angeles od roku 1938 a o práci v uliční organizaci komunistické strany na Broadwayi.⁴⁷ Strohou informací o údajném členství Wardových v komunistické straně se mi dále podařilo nalézt v interní komunikaci Komunistické strany Dánska z dubna 1951, která se týkala levicově smýšlejících Američanů v Dánsku (kam Wardovi přicestovali v létě 1950).⁴⁸

Vyšetřovatelé FBI se kromě členství v komunistické straně zajímali i o další politické aktivity Wardových: členství v takzvaných paralelních organizacích komunistické strany, vyjadřování sympatií ke komunistické ideologii a navazování souvisejících kontaktů.

Podle dvou tajných informátorů byli Wardovi od ledna 1949 na členském seznamu jedné z poboček Mezinárodního dělnického řádu (*International Workers Order* – IWO).⁴⁹ Šlo o družstevní organizaci, která svým členům především poskytovala levné životní a zdravotní pojištění. Od jiných organizací svého druhu se lišila tím, že pojištění nabízela všem bez ohledu na barvu pleti či druh zaměstnání, včetně dělníků ve vysoce rizikových provozech. Nad rámec pojištění pak široce podporovala kulturní a sportovní aktivity svých členů včetně jejich dětí. Ačkoli se nejednalo přímo o stranickou či odborářskou organizaci, Mezinárodní dělnický řád nesporně podporoval radikálně levicovou sociální politiku a jeho vedoucí funkcionáři byli organizováni v Komunistické straně USA. Na druhé straně jeho organizační struktura poskytovala poměrnou autonomii jednotlivým (jazykovým apod.) sekcím a většina řadových členů nebyla organizovanými komunisty.⁵⁰

Pro americké vyšetřovatele však bylo podstatné, že Mezinárodní dělnický řád byl od roku 1947 na seznamu podvratných organizací ministerstva spravedlnosti jako součást širšího komunistického hnutí (IWO byl po řadě soudních pří zrušen v roce 1954). Wardovi se jistě mohli účastnit jeho politických aktivit, jako byly mírové petice a demonstrace,⁵¹ stejně tak ale mohli být řadovými členy, kteří chtěli získat předně levné pojištění. V tomto smyslu oba manželé vypověděli i ve zmiňovaném prohlášení na vídeňské ambasádě USA v roce 1953: „Šlo o levné pojištění,

47 APF ČRO, f. Osobní spisy zaměstnanců, k. 455, Jacqueline Wardová – osobní spis.

48 *The Labour Movement's Library and Archives*, Kodaň (dále LMLA), f. Danish Communist Party's Archive, k. 209, Ib Nørlund: Notat om amerikanere i partiets nærhed (Zpráva o Američanech blízkých straně), 16.4.1951. Jde o krátký soupis pěti Američanů, domnělých komunistů, kteří tou dobou přišli do Dánska. Autorem ručně psané zprávy je Ib Nørlund, funkcionář Komunistické strany Dánska, redaktor časopisu *Tiden* a dánský editor *World Marxist Review*.

49 NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), zpráva zvláštního agenta FBI Franka Bydlona, New York, 7.10.1953, s. 4.

50 Viz KEERAN, Roger: *International Workers Order*. In: BUHLE, M. J. – BUHLE, P. – GEORGAKAS, D. (ed.): *Encyclopedia of the American Left*, s. 379 n. (viz pozn. 39); REITER, Ester: *International Workers Order*. In: ARNESEN, E. (ed.): *Encyclopedia of U.S. Labor and Working-Class History*, s. 694 n. (viz pozn. 25).

51 Viz LEGER, Silas: Interview with Jacqueline Ward, 18.5.2010, Hawaii, USA (video, kopie v archivu autora).

byla jsem těhotná a bez peněz. Pak se to ukázalo jako vyhozené peníze. Naši pojistku jsme vybrali o několik měsíců později před odchodem do Dánska,“ uvedla konkrétně Jacqueline.⁵²

Federální úřad pro vyšetřování dále dle voličských registrací zjistil, že Herbert se v roce 1949 registroval jako volič Americké strany práce (*American Labor Party*).⁵³ Tato levicová strana představovala, zejména v New Yorku koncem třicátých let, reálnou alternativu pro voliče, kteří chtěli podpořit politiku „Nového údělu“ (*New Deal*), ale nikoli prostřednictvím přímé volby kandidátů Demokratické strany. Později však ve straně došlo k rozkolu a koncem čtyřicátých let v ní již měli zásadní vliv komunisté.⁵⁴

Na několika místech spisu FBI najdeme dále zmínku o členství Wardových ve zmíněné Lize mladých komunistů. Ta fungovala jako mládežnická odnož Komunistické strany USA a ve své neúspěšnější fázi přitahovala hlavně druhou generaci radikálnějších etnických přistěhovalců a potomky socialistů židovského původu. Prostřednictvím kulturních akcí a klubů byla schopna přilákat mládež i mimo tradiční levicové kruhy. Jen samotná newyorská pobočka měla koncem třicátých let kolem dvanácti tisíc členů. Své „kádry“ liga učila především organizačním dovednostem, pomáhali například s organizací stávek, logistikou nebo distribucí komunistického listu *Daily Worker*.⁵⁵

Konkrétně zmíněná informátorka s krycím označením T-4 vypověděla, že od Herberta dostala roku 1949 tiskovinu s logem Ligy komunistické mládeže, a informátor T-5 (John Leo Cefkin, bývalý komunista) sdělil, že Jacqueline znal jako členku YCL ve třicátých letech.⁵⁶ O členství Jacqueline v Lize komunistické mládeže se zmiňuje český návrh na udělení azylu a také ona sama v personálním dotazníku Československého rozhlasu. Zde uvedla, že řadovou členkou ligy byla od roku 1934, dále působila jako její tajemnice v San Diegu a jako její kulturní referentka na univerzitě v Los Angeles.⁵⁷

Na politické smýšlení Wardových poukazují některé další výpovědi. Svědek James Kocour vypověděl, že manžele Wardovy ubytoval na pět dní ve svém domě v Clevelandu, a to na žádost Herbertovy sestry na jaře 1947 nebo 1948. Z rozhovorů s nimi dospěl údajně k závěru, že se jedná o „fanatické komunisty“. „Došel jsem

52 NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), Affidavit No. 4300 (Jacqueline Rippen Ward), Embassy of the USA, Vienna, 15.12.1953.

53 *Tamtéž*, zpráva zvláštního agenta FBI Franka Bydlona, New York, 7.10.1953, s. 4.

54 HOWARD, Adam: *American Labor Party*. In: ARNESEN, E. (ed.): *Encyclopedia of U.S. Labor and Working-Class History*, s. 90 n.

55 BUHLE, Paul: *Young Communist League (and successors)*. In: BUHLE, M. J. – BUHLE, P. – GEORGAKAS, D. (ed.): *Encyclopedia of the American Left*, s. 872–875.

56 NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), zpráva zvláštního agenta FBI Josepha M. Zimmermana, New York, 17.11.1954, s. 3 n.

57 ABS, f. A2/1, inv. č. 737, k. 38, Zpráva o jednání o poskytnutí politického azylu manželům Wardovým a přípravě tiskové konference s nimi; APF ČRO, f. Osobní spisy zaměstnanců, k. 455, Jacqueline Wardová – osobní spis.

k tomu na základě zjištění, že Herbert Ward kritizuje kapitalismus a křesťanství a vyzdvihuje vše související s komunismem a SSSR. Jsem přesvědčen, že jeho žena Jackie Rippen Wardová je také komunistka,“ vypověděl před vyšetřovatelem FBI v říjnu 1954.⁵⁸

Svědčce Kathleen Truesdalová v dubnu 1950 vypověděla, že Herberta zná jako hudebníka z newyorského klubu Riviera. Její pozornost upoutal tím, že četl *Daily Worker* a o jeho obsahu živě hovořil s hosty. Zároveň se netajil účastí na komunistických akcích či rozšiřováním petic na podporu odborů.⁵⁹

Jiný (anonymizovaný) svědek v listopadu 1954 vypověděl, že Jacqueline potkal kolem roku 1944 jako členku Westlakeského komunistického klubu (*Westlake Communist Club*) v Los Angeles, přičemž mu nabízela předplatné komunistického listu *People's World*.⁶⁰ John Leo Cefkin s oběma manželi navštívil v roce 1948 nebo 1949 letní kemp Midvale v Ringwoodu ve státě New Jersey, který byl podporován komunistickým hnutím.⁶¹

Cesta do Evropy

Pozoruhodné je, jak celé vyšetřování Wardových ze strany FBI vlastně začalo. Zdá se, že do roku 1950 je agentura v hledáčku neměla a kauzu započalo až sdělení Jamese Kocoura z Clevelandu pro místní pobočku FBI. Tvrdil, že příbuzní jeho studentky Desmonde Wardové se chystají v červenci 1950 opustit zemi a cestovat do Polska, Československa a pak Sovětského svazu, kde by rádi zakotvili. Šlo pochopitelně o manžele Wardovy (Desmonde byla Herbertova sestra), jejichž stručný popis Kocour s drobnými chybami uvedl, a neopomněl dodat, že Ward je „horlivý komunista“. Případ dostala na stůl washingtonská centrála FBI, která další vyšetřování koordinovala se zainteresovanými místními pobočkami.⁶²

Mladý pár se tehdy znal zhruba dva roky, měl již ročního syna Laurence a v červenci 1950 také čerstvě po svatbě. Herbert chtěl využít výhodné nabídky na podporu veteránů z druhé světové války na základě zákona o jejich znovuzачlenění do pracovního a civilního života (*Servicemen's Readjustment Act*)⁶³ k dalšímu hudebnímu

58 NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), zpráva zvláštního agenta FBI Lawrence A. Westcotta, Cleveland, 8.11.1954, s. 2.

59 *Tamtéž*, úřední memorandum (*Office Memorandum*) zvláštního pověřeného agenta (*Special Agent in Charge*) FBI v New Yorku pro ředitele FBI, New York, 25.8.1950, s. 1.

60 *Tamtéž*, úřední memorandum zvláštního pověřeného agenta FBI v Los Angeles pro ředitele FBI, Los Angeles, 17.11.1954, s. 1.

61 *Tamtéž*, zpráva zvláštního agenta FBI Josepha M. Zimmermana, New York, 17.11.1954, s. 4.

62 *Tamtéž*, úřední memorandum zvláštního pověřeného agenta FBI v Clevelandu pro ředitele FBI, Cleveland, 14.7.1950, s. 1.

63 Federální zákon z roku 1944, zkráceně nazývaný *G. I. Bill*, umožňoval poskytovat americkým válečným veteránům studijní stipendia, hypotéky s nízkým úrokem, podnikatelské půjčky, rekvalifikace a podporu v nezaměstnanosti. Do roku 1956 těchto výhod využilo kolem deseti milionů veteránů.

vzdělávání, přičemž v žádosti o pas z 11. července 1950 udal záměr studovat na pařížské konzervatoři a navštívit Švédsko a Dánsko. Do Evropy Wardovi vyrazili z New Yorku na lodi MS Batory koncem srpna 1950.⁶⁴

O Paříži už v žádných dalších dokumentech zmínku nenajdeme, z ručně psané poznámky z archivu Komunistické strany Dánska, jejímž autorem je přední funkcionář Ib Nørlund, ale víme, že již zřejmě od srpna 1950 byli manželé Wardovi v Kodani. V lehce skeptické zprávě je psáno, že Ward tvrdí, že je členem Komunistické strany USA a žádal o azyl v Polsku nebo Československu. Ten mu byl údajně zamítnut, a proto míní dále studovat v Dánsku. Zdá se, že Wardovi hledali zázemí u politicky spřízněných osob; ve zprávě je zmínka, že v současnosti bydlí v podnájmu u manželů Christensenových (muž je označen jako člen strany) a předchozí ubytování sehnali na základě inzerátu v dánském komunistickém listu *Land og Folk*.⁶⁵

Herbert dále studoval na Dánské královské konzervatoři u známého kontrabasisty Louise Hegnera⁶⁶ a Jacqueline se mimo jiné zabývala „navrhováním uměleckých předmětů“ a porodila druhého syna Normana.⁶⁷ Nevíme mnoho o jejich politických aktivitách v Dánsku. Pozdější návrh na udělení azylu v Československu pouze konstatuje, že Herbert „vystupoval dále v Dánsku na masových schůzích a psal články do orgánu Komunistické strany Dánska *Land og Folk*“.⁶⁸ Podle informací americké Ústřední zpravodajské služby (*Central Intelligence Agency* – CIA), na niž nepřímou odkazuje převzatá zpráva ve spisu FBI, je Ward „velmi známá postava u dánské policie, která mu jakožto komunistickému sympatizantovi zabavila pas“.⁶⁹ Na podzim roku 1952 Herberta na koncertech v Dánsku doprovázela jeho sestra Desmonde – zprávy o jejich turné přinesl i komunistický *Land og Folk*.⁷⁰

Federální úřad pro vyšetřování a americká ambasáda v Dánsku nicméně interpretovaly jako víceméně politický akt Herbertovu návštěvu Světového festivalu mládeže a studentstva ve východním Berlíně v roce 1951. V pořadí třetí poválečné shromáždění tohoto druhu (po Praze a Budapešti) navštívilo čtyřiaadvacet tisíc účastníků z více než sta zemí (celkový počet návštěvníků byl nicméně kolem jednoho a půl milionu). Akce organizovaná skrytě komunistickými organizacemi (Světovou federací demokratické mládeže, Mezinárodním svazem studentstva) měla klíčový význam v prezentaci superiority socialistické ideologie a způsobu života. Navenek

64 *Tamtéž*, zpráva zvláštního agenta FBI Johna V. Jackolského, Washington, 7.8.1950, s. 1 n.

65 *LMLA*, f. Danish Communist Party's Archive, k. 209, Ib Nørlund: Notat om amerikanere i partiets nærhed, 16.4.1951.

66 *NARA*, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), zpráva zvláštního agenta FBI Franka Bydlona, New York, 7.10.1953, s. 6.

67 *APF ČRO*, f. Osobní spisy zaměstnanců, k. 455, Jacqueline Wardová – osobní spis.

68 *NA*, f. 1261/0/11, sv. 21, arch. j. 29, bod 3 *per rollam*, Usnesení politického byra ÚV KSČ ze dne 2. listopadu 1954 k bodu Návrh na poskytnutí politického azylu manželům Wardovým a na provedení tiskové konference s nimi.

69 *NARA*, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), zpráva zvláštního agenta FBI Franka Bydlona, New York, 7.10.1953, s. 3.

70 Konkrétně ve dnech 26. a 31. října 1952.

STANDARD FORM NO. 64

Office Memorandum • UNITED STATES GOVERNMENT

TO : Director, FBI

FROM : SAC, Cleveland

SUBJECT: HERBERT WARD
SECURITY MATTER - C

DATE: July 14, 1950

AIR MAIL SPECIAL DELIVERY

7-12-1

Dr. JAMES KOCOUR, Cleveland, Ohio, whose identity should be protected, advised the Cleveland Office on July 14, 1950, that he had received information from Miss DESMONDE WARD, a musical student at the Cleveland Institute of Music, that her brother, HERBERT WARD, of New York City, whom Dr. KOCOUR described as an ardent Communist, was to depart from New York City sometime during the week of July 17-24 for a trip to Poland, Czechoslovakia, and then to Russia, where he may take up permanent residence.

Concerning HERBERT WARD, Dr. KOCOUR furnished the following information:

WARD resides in New York City, address unknown. He is employed as a musician, playing a base fiddle for some "name" band which specializes in Southern music. He is described as follows: White, male, 6' tall, brown wavy hair, blue eyes, about 24 years old, born in Ravenna, Ohio. According to Dr. KOCOUR, WARD's father was a "Yankee" and his mother was a Slovak immigrant. The subject was at one time married to a half-Indian girl and one child resulted from this marriage. The subject is now alleged to be living in common law relationship with a Jewish dancer, who is blind in one eye and who uses the name of "JACKIE".

The informant further advised that the subject's sister, DESMONDE, of Cleveland, Ohio, received a letter from him this week in which he stated that he was leaving New York City on the Polish ship "Gdynia" during the week of July 17-24. This ship is believed to be sailing on either the 18th or 19th of July. DESMONDE is now in New York City visiting her brother before he departs for Poland.

The Washington Field Division is requested to check with the State Department to ascertain whether or not a passport has been issued to a HERBERT WARD in connection with his alleged trip and to advise New York by the most expeditious means.

This case is being considered RUC'd to New York.

ADDENDUM:

The informant is Dr. JAMES KOCOUR, 3300 East 55th Street, Cleveland, Ohio, telephone Broadway 1-5077.

HEW:AO COPIES DESTROYED 100-
MAR 27 1963
cc - Washington Field (AMSD)
cc - New York (AMSD)

RECORDED
INDEXED
JUL 17 1950
14

R359

per 100-102071
100-358435

Tak to všechno začalo: James Kocour informuje FBI o úmyslu Wardových odjet do Evropy. Herbert Ward je popsán jako „horlivý komunista“ (repro National Archives, Washington)

ovšem měla vyvolávat dojem nepolitické, mírové slavnosti; mládež se zde mohla zapojit do mnoha aktivit kulturních, sportovních a jiných.⁷¹ Berlínský festival měl velký ohlas i v českém prostředí, byla na něm také natočena část známého propagandistického filmu *Zítřka se bude tančit všude* (1952), na jehož scénáři se podílel Pavel Kohout.

Motivace, respektive možnosti účastníků festivalu z východních a západních zemí se však lišily. Zatímco ze socialistických zemí mohli na festival odcestovat pouze pečlivě prověřeni a politicky spolehliví delegáti, pro západní účastníky to byla věc svobodné volby. I když politická orientace západních návštěvníků měla jistý význam (mnohdy šlo o členy mládežnických organizací pod vlivem komunistů), nelze v jejich případě politickou angažovanost přeceňovat: lákavý byl pro ně také společenský program, jistá kuriozita setkání s realitou východního bloku, ale i dotovaná doprava a ubytování.⁷²

Festival bedlivě sledovala CIA a západní úřady se svým občanům snažily v cestě do východního Berlína zabránit: zamítáním vydání pasů, víz, případně i zastavováním již vypravených vlakových spojů. Někteří západní účastníci byli poté perzekvováni úřady nebo v zaměstnání.⁷³

Leccos z toho lze doložit i na Wardově návštěvě Berlína. Na účast na festivalu byl dotazován na americké ambasádě v Kodani v červnu 1952 (tedy rok po festivalu, údajně kvůli razítkům v pase). Je zřejmé, že zaujal spíše obrannou strategii: řekl, že význam festivalu pro komunisty si neuvědomil a že na něj nejel kvůli programu, ale díky nabídce levné dopravy, protože si v Berlíně chtěl výhodně zakoupit kontrabas.⁷⁴ V pozdějším písemném prohlášení na ambasádě ve Vídni v roce 1953 upřesnil, že tip na levný nástroj v Berlíně dostal od kodaňského prodejce hudebnin a současně využil cenově výhodné nabídky několika studentů a učitelů z konzervatoře k cestě na festival. Do Berlína tedy jel jako člen dánské (nikoli americké) delegace, přičemž čas ve městě údajně strávil procházkami a nakupováním.⁷⁵ Toto vysvětlení se pro pozdější účely, když už byl v Praze, nehodilo: v prohlášení pro československý tisk v roce 1954 řekl, že na festival jel z uměleckého zájmu a že znamenal začátek jeho dalších strastí.⁷⁶

Po uvedeném vysvětlení na ambasádě v Kodani byl Wardovi zabaven pas a prostřednictvím dvou dobrozdání amerických občanů měl doložit svou loajalitu (pas

71 Viz KOTEK, Joël: Youth organizations as a Battlefield in the Cold War. In: *Intelligence and National Security*, roč. 18, č. 2 (2003), s. 168–191, zde s. 171 n.

72 Tamtéž, s. 175; KOIVUNEN, Pia: Overcoming Cold War boundaries at the World Youth Festivals. In: AUTIO, Sari – MIKLÓSSY, Katalin (ed.): *Reassessing Cold War Europe*. New York, Routledge 2011, s. 175–192, zde s. 178 n.

73 Viz KOTEK, J.: Youth organizations as a Battlefield in the Cold War, s. 175; KOIVUNEN, P.: Overcoming Cold War boundaries at the World Youth Festivals, s. 180.

74 NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), zpráva zvláštního agenta FBI Franka Bydlona, New York, 7.10.1953, s. 6.

75 Tamtéž, Affidavit No. 4302 (Herbert Ward), Embassy of the USA, Vienna, 11.12.1953.

76 ČTK: Prohlášení amerických občanů manželů Wardových na tiskové konferenci v Praze (viz pozn. 45).

mu byl vrácen zhruba o dva měsíce později, 25. července 1952).⁷⁷ Podruhé mu pas zabavila dánská policie, přičemž vrácen mu měl být jen k návratu do Spojených států.⁷⁸

Vídeň: pod dohledem CIC

S ohledem na svou zákonem vymezenou působnost (na území USA) a pobyt Wardových v zahraničí Federální úřad pro vyšetřování spis Herberta Warda na čas odložil (roku 1953 mu udělil takzvaný uzavřený status). Doklady o jejich dalším působení v Evropě ve spise FBI tak ponejvíce pocházejí z diplomatických zdrojů (amerických ambasád ve Vídni a v Praze), informátorů agentur se zahraniční působností, tedy hlavně Kontrašpionážního sboru (*Counterintelligence Corps* – CIC) a Ústřední zpravodajské služby,⁷⁹ případně ještě z pozdějších výsledků FBI (příbuzných apod.) ve Spojených státech.

Podle těchto informací Wardovi dorazili 27. prosince 1952 do Vídně a usídlili se v podnájmu v tehdejší americké sektoru (v Dornbacherstrasse 60). Herbert dále pokračoval ve studiích na vídeňské univerzitě a spolu s manželkou si přivydělávali prostřednictvím Americké informační služby (*United States Information Service* – USIS), což byla kulturní odnož Americké informační agentury (*United States Information Agency* – USIA), podřízené americkému ministerstvu zahraničí – on jako hudebník (například v americkém divadle Cosmos), ona jako choreografka.⁸⁰

Americkou vojenskou kontrarozvědku ale přirozeně zajímaly hlavně jejich politické aktivity, na něž se vyptávala jejich přátel i členů Komunistické strany Rakouska (*Kommunistische Partei Österreichs* – KPÖ) a také jejich bytné, Rakušanky Edith Riedlové. Ta vypověděla, že Wardovi přijímali v jejím podnájmu komunistické

77 NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), zpráva zvláštního agenta FBI Franka Bydlona, New York, 7.10.1953, s. 6.

78 *Tamtéž*, s. 3; ČTK: Prohlášení amerických občanů manželů Wardových na tiskové konferenci v Praze.

79 V odtajněných spisech FBI bývají někdy tyto agentury označovány šifrou (např. T-1, T-5) či nepřímo (např. „vládní agentura provádějící bezpečnostní typ vyšetřování se zahraniční působností“), případně je identifikace začerněna. V některých případech tak není jednoznačné, zda danou informaci získala CIC, nebo CIA. Vojenskou kontrarozvědku USA (CIC) zajímali Wardovi jednak kvůli jejich přátelství se zaměstnanci rádia americké okupační správy v Rakousku, jednak proto, že Herbertova sestra Desmonde byla civilní zaměstnankyní americké armády v Salzburku. Dle některých razítek ve spisu je pak zjevné, že určité zprávy byly přeposílány rozvědce (CIA).

80 NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), zpráva C. A. Moynihana, FBI, Salzburg, Austria, 20.10.1954, s. 1–9; NA, f. 1261/0/11, sv. 21, arch. j. 29, bod 3 *per rollam*, Usnesení politického byra ÚV KSČ ze dne 2. listopadu 1954 k bodu Návrh na poskytnutí politického azylu manželům Wardovým a na provedení tiskové konference s nimi.

přátele (většinou Rakušany) celkem pravidelně záhy po svém příjezdu. Politický profil těchto návštěv prý odhadla z jejich odznaků na oblečení. K vystěhování Wardových se odhodlala až poté, co jí dlužili dvouměsíční nájemné; tehdy se obrátila na policii, která Wardovy přinutila v létě 1954 k vystěhování.⁸¹

Podle mínění Riedlové na tom manželé nebyli finančně moc dobře, což informátorovi CIC potvrdila i přítelkyně Wardových, rakouská komunistka Eleonore Koebelová. Tento (anonymizovaný) informátor se zúčastnil několika večírků ve společnosti manželů Wardových a členů KPÖ (kromě Koebelové to byli manželé Erich a Sofie Dlabajovi). Wardovi podle tohoto zdroje budili dojem (dle hovoru, vtipů), že jsou také členy komunistické strany a jejich syn Larry že je členem mládežnické organizace *Sturmvolgel*, podporované komunisty.⁸²

S Wardovými a Koebelovou se sešel informátor i po zmiňovaném vystěhování manželského páru (1. srpna 1954). Wardovi nyní bydleli v nevyhovujících podmínkách u známých v americkém sektoru. Když informátor navrhl, že by mohli bydlet u něj, Koebelová mu sdělila, že „strana si tak blízké styky s Američany nepřeje“. Když namítl, že Komunistická strana Rakouska by Wardovým měla v jejich nelehké situaci pomoci, Koebelová řekla, že strana Wardovým finančně pomáhala a snaží se jim zajistit další místo k životu. Dodala, že Wardovi píší pro komunistický deník *Volksstimme* a straně poskytli i jiné důležité informace. Už počátkem srpna nicméně rodina Wardových přesídlila do hotelu Nord v sovětském sektoru Vídně (Heimerstrasse 15), kde zůstala až do října.⁸³

Ještě v létě 1954 americká vojenská kontrarozvědka zjišťovala další informace od Wardových vídeňských přátel z rádia americké okupační správy v Rakousku *Blue Danube Network* (BDN) či spolupracovníků z Americké informační služby (od známé zpěvačky Olive Moorefieldové). Ti však většinou vypověděli, že s Wardovými se bavili hlavně o hudbě a žádnou politickou aktivitu u nich nezaznamenali. Agentura se zajímala i o Wardovu sestru Desmonde; nejen proto, že byla s Wardovými ve styku v Dánsku a Rakousku, ale též proto, že do podzimu 1954 byla civilní zaměstnankyní na americké vojenské základně v Salcburku.⁸⁴

Ze spisu FBI či pozdějších vyjádření Wardových se zdá, že v roce 1954 se ve Vídni dostávali do existenčních potíží. Herbert byl propuštěn z Americké informační služby, údajně kvůli svým komunistickým kontaktům,⁸⁵ a začali se jim vyhýbat přátelé. To v pozdějším výsledku u Federálního úřadu pro vyšetřování v roce 1966 Herbert považoval za výsledek záměrně šířených dezinformací domnělého agenta CIA.⁸⁶

81 *Tamtéž*, zpráva C. A. Moynihana, FBI, Salzburg, Austria, 20.10.1954, s. 4.

82 *Tamtéž*, s. 2.

83 *Tamtéž*, s. 5.

84 *Tamtéž*, s. 4–7.

85 Byl propuštěn v listopadu 1953 na základě doporučení amerického vicekonzula Jacka C. Spinxe (viz *tamtéž*, s. 3).

86 Mohlo jít o Leo Sendela, jehož příjmení v této souvislosti Ward později zmínil v prohlášení pro český tisk (ČTK: Prohlášení amerických občanů manželů Wardových na tiskové konferenci v Praze).

O návratu do Spojených států však manželé kvůli nedostatku pracovních příležitostí neuvažovali.⁸⁷

Jistý nátlak ze strany amerických úřadů lze spatřovat v odmítnutí prodloužit Herbertovi platnost pasu, o což požádal den před jeho expirací (13. července 1954). Vicekonzul Jack Spinx jeho žádost zamítl, přičemž mu nabídl buď vystavení dokumentů umožňujících výhradně setrvání ve Vídni, nebo vystavení pasu pouze k návratu do Spojených států. S tím Ward nejprve souhlasil, vyplnil patřičné repatriační dokumenty a zažádal si také o oficiální repatriační půjčku 750 dolarů k pokrytí nákladů. Z další interní diplomatické komunikace je však zřejmé, že po přesídlení do sovětského sektoru (do hotelu Nord) už Wardovi neměli platný pas a bylo obtížné s nimi navázat další komunikaci.⁸⁸

Vicekonzul Spinx se poté s Wardem spojoval telefonicky do hotelu Nord. Už začátkem září ho informoval o schválení půjčky, později (23. září) o potenciálním zrušení této půjčky, pokud se v brzké době nerozhodne k návratu do Spojených států. Naposled se Spinx s Wardem spojil 18. října ráno, při dotazu na konečné rozhodnutí však Herbert odpověděl, že ve Vídni zůstane minimálně do jara příštího roku.⁸⁹ Už od konce září měla nicméně americká ambasáda od zpravodajských služeb neurčité informace (jejich zdrojem byla Eleonore Koebelová), že Wardovi plánují zažádat o azyl v některé lidovědemokratické zemi.⁹⁰

Neznáme všechny podrobnosti z vyjednávání Wardových o azylu. Podle jejich syna Larryho se rodina ve Vídni již necítila bezpečně a byla pod tlakem amerických zpravodajských služeb a zaměstnanců ambasády. Zároveň se ale Wardovi nechtěli vrátit do Spojených států, neboť údajně znali historky o lidech, jejichž loajalita byla po návratu zpochybňována, či byli přímo perzekvováni. Za pomoci přátel tedy obvolali několik východních ambasad s žádostí o azyl, přičemž minimálně tři (maďarská, sovětská a československá) jim žádost schválily. Po „rodinné poradě“ se pak rozhodli azyl potvrdit právě československému velvyslanectví, především proto, že Herbertova matka pocházela ze Slovenska.⁹¹

Při pozdějším pohovoru na americké ambasádě v Praze (v roce 1960) Ward uvedl několik důvodů, proč požádal v Československu o azyl: 1) byl propuštěn z představení podporovaného americkým ministerstvem zahraničí ve Vídni; 2) ve Vídni mu byly zabaveny pasy; 3) americká ambasáda jej nutila k návratu do Spojených

87 NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), zpráva zvláštního agenta FBI Johna E. Kellyho, New Haven, 6.7.1966, s. 3.

88 *Tamtéž*, f. Record Group 59, General Records of the Department of State, Box 995, Loc 250/61/11/2, 263.1122 Ward, depeše zahraniční služby č. 297 z velvyslanectví USA ve Vídni pro ministerstvo zahraničí ve Washingtonu, 3.9.1954.

89 *Tamtéž*, depeše zahraniční služby č. 476 z velvyslanectví USA ve Vídni pro ministerstvo zahraničí ve Washingtonu, 18.10.1954.

90 *Tamtéž*, depeše zahraniční služby č. 410 z velvyslanectví USA ve Vídni pro ministerstvo zahraničí ve Washingtonu, 4.10.1954.

91 Záznam rozhovoru autora s Laurencem Wardem (narozen 1949) z 20. ledna 2014 (v osobním archivu autora).

států, kde neměl práci ani zázemí; 4) trpěl zásahy do soukromí včetně zpovídání dětí; 5) média rozšířila zprávu, že byl unesen do sovětského sektoru ve Vídni a že byl zapleten do špionáže.⁹²

Posledně zmiňovaný důvod zřejmě vzešel z reálného základu: 18. října 1954 odpoledne se totiž celá rodina Wardových z hotelu Nord vystěhovala a odjela pryč v autech se sovětskou poznávací značkou.⁹³ Podle syna Larryho šlo o tři limuzíny ZIL s rusky hovořící vojenskou posádkou, která naložila veškeré jejich věci.⁹⁴ Toto „zmizení“ Wardových pak bylo široce medializováno, zejména po dodatečné Herbertově návštěvě hotelu (20. října), kde si vyzvedl ještě zbývající hračky pro děti a došlou poštu.⁹⁵

Jednání o azylu

Co se dělo potom, popisuje dochovaný (bohužel neúplný) dokument z archivu československého ministerstva vnitra. Ačkoli vyjednávání o azylu Wardových probíhalo za asistence československé ambasády ve Vídni, konkrétní realizace se odehrála za součinnosti sovětských a československých bezpečnostních složek.

Je zde zmínka, že od 18. října žili již Wardovi v „konspirativní vile sovětských soudruhů“. Na tomto, blíže neurčeném místě v sovětském sektoru setrvala rodina až do svého odletu do Československa. Byly zde projednávány náležitosti udělení azylu a připravoval se scénář prohlášení pro tisk, které původně mělo být vydáno ve Vídni. Jak referovali blíže neurčení pracovníci ministerstva vnitra: „Před naším odjezdem byli manželé Wardovi ve styku se sovětským orgánem, který s nimi otázkou azylu v Československu zhruba projednal a dal jim vypracovat některé statí, např. o činnosti CIC ve Vídni, o občanských právech v USA, o imperialistické zahraniční politice USA, o ženské otázce v USA atd. Větší část vypracovala Jacqueline Wardová.“⁹⁶

V konspirativní vile Wardovi čekali na příjezd otce Jacqueline Nicholase Rippena Abberlyho, pro nějž chtěli rovněž zažádat o politický azyl. Z toho důvodu mu na cestu lodí do Evropy poslali peníze a po novinových zprávách o svém „zmizení“ rovněž informaci, že jsou stále ve Vídni. V dokumentu blíže neupřesnění sovětských soudruhů

92 NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), zpráva zvláštního agenta FBI Johna E. Kellyho, New Haven, 9.11.1966, s. 23.

93 *Tamtéž*, f. Record Group 59, General Records of the Department of State, Box 995, Loc 250/61/11/2, 263.1122 Ward, depeše zahraniční služby č. 496 z velvyslanectví USA ve Vídni pro ministerstvo zahraničí ve Washingtonu, 22.10.1954.

94 Záznam rozhovoru autora s Laurencem Wardem z 20. ledna 2014 (v osobním archivu autora).

95 BDN: American, Dropped Out of Sight in Vienna, Seen Driving Soviet Car. In: *Embassy Daily Bulletin*, Vienna (22.10.1954), s. 4.

96 ABS, f. A2/1, inv. č. 737, k. 38, Zpráva o jednání o poskytnutí politického azylu manželům Wardovým a přípravě tiskové konference s nimi, s. 4.

původně usilovali o to, aby se tisková konference o udělení azylu konala ve Vídni: „Vysvětlili celkovou situaci a proč je žádoucí, aby se konference konala ve Vídni: aby bylo zejména jasné poukázáno na metody vídeňské CIC při kompromitování a odvlékání lidí a aby přímo ve Vídni byl vnesen mezi Američany zmatek, protože prohlášení nebude moci v žádném případě být označeno za vynucené.“⁹⁷

Během čekání na příjezd Abberlyho došlo k několika schůzkám Wardových s československými vyjednavací (pravděpodobně z ministerstva vnitra) a jejich sovětskými kolegy. Dojednávala se na nich mimo jiné organizace a obsah jejich pozdějšího tiskového prohlášení. Z dokumentu se zdá, že Čechoslováci nechtěli, aby Wardovi v prohlášení vystupovali jako komunisté, ač oni sami by si to třeba i přáli. Vyplývá to ze stručného zápisu o schůzce z 19. října: „Jacquelina (*sic*) Wardová přitom prohlásila, že po příjezdu otce by nechtěli z Rakouska nějak tiše zmizet, nýbrž při této příležitosti jako komunisté jasné prohlásit, proč žádali politický azyl v ČSR. Bylo to námi přijato s tím, že věc promyslíme, že by ovšem vystupovat jako komunisté nemohli, nýbrž prostě jako američtí umělci, kteří se zabývali jen uměním, ale přesto již nemohou žít pod současným americkým režimem.“⁹⁸ Podle výsledné podoby prohlášení (kde o politické orientaci Wardových není ani slovo) se zdá, že takovéto vystoupení „běžných amerických občanů“ mělo pro režim větší hodnotu.

V Praze mezitím probíhaly přípravy na udělení azylu. Návrh předložil ministr vnitra Rudolf Barák 2. listopadu 1954 sekretariátu prvního tajemníka Ústředního výboru KSČ a vzhledem k neodkladnosti o něm jednalo komunistické politbyro hned následující den. Rozhodlo kladně a uspořádání tiskové konference uložilo ministru kultury Václavu Kopeckému a ministru vnitra Barákovi v součinnosti s Československou tiskovou kancelář (původně se měla konat už 5. listopadu, proběhla ale 9. listopadu).⁹⁹

Wardovi urgovali příjezd Abberlyho, který o sobě ale nedával žádné zprávy (podle pozdějšího výsledku přijel do Vídně vlakem z Antverp 10. listopadu, kdy už manželé byli v Praze.)¹⁰⁰ Československým vyjednavcům se nezdálo pravděpodobné, že by jej Američané vůbec pustili do Evropy, což byl jeden z důvodů rozhodnutí uspořádat tiskovou konferenci nikoli ve Vídni, ale v Praze. „Od této konference (ve Vídni – pozn. autora) bylo však 26. 10. 1954 po poradě sovětských soudruhů rozhodnuto upustit, protože by politicky mohla vyvolat velmi napjaté ovzduší, snad také v souvislosti s některými současnými akcemi jinými.“¹⁰¹

97 Tamtéž, s. 4.

98 Tamtéž, s. 5.

99 NA, f. 1261/0/11, sv. 21, arch. j. 29, bod 3 *per rollam*, Usnesení politického byra ÚV KSČ ze dne 2. listopadu 1954 k bodu Návrh na poskytnutí politického azylu manželům Wardovým a na provedení tiskové konference s nimi.

100 NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), Department of State: Office of Security, zpráva zvláštního agenta FBI Franka G. Terryho, Dallas, 14.10.1960, s. 2.

101 ABS, f. A2/1, inv. č. 737, k. 38, Zpráva o jednání o poskytnutí politického azylu manželům Wardovým a přípravě tiskové konference s nimi, s. 1.

Další okolnosti odchodu Wardových z Vídně nejsou známy (příslušný dokument ministerstva vnitra v Archivu bezpečnostních složek není úplný). Podle jejich syna rodinu Sověti doprovodili na letiště (šlo zřejmě o vídeňské letiště Voeslau, kde měli Sověti základnu do roku 1955) a po chvíli nasedli do letadla směr Praha, kde přistáli zřejmě 7. listopadu 1954.¹⁰² V Praze byli prozatím ubytováni v hotelu Gráf na Vinohradech, kde zůstali několik měsíců, než získali regulérní ubytování.¹⁰³

Tisková konference v Praze

Ne všichni funkcionáři Ústředního výboru KSČ zřejmě souhlasili s tím, aby se udělení azylu manželům Wardovým medializovalo, byť proti jeho oprávněnosti třeba nic neměli. O vyjádření byla požádána vedoucí mezinárodního oddělení ÚV KSČ Anna Baramová, v jejíž ručně psané poznámce k návrhu na udělení azylu stojí: „Ward je původem Slovák, proto je možné jen jedno řešení – dát mu azyl. Uspořádání tiskové konference by mohlo špatně působit v Rakousku. Doporučuji provést celou věc bez šumu.“¹⁰⁴ K této výhradě však přihlédnuto nebylo, naopak bylo rozhodnuto celou událost náležitě propagandisticky využít.

Lubomír Dorůžka vzpomíná, že jeho přítel Josef Škvorecký se o příjezdu Wardových do Prahy paradoxně dozvěděl z amerického (komunistického) listu *Daily Worker*.¹⁰⁵ Nicméně tuto informaci mohl Škvorecký najít i kdekoli jinde, protože půlhodinový záznam z tiskové konference ještě v den jejího konání odvysílal Československý rozhlas, záběry z ní promítal Československý filmový týdeník, prohlášení Wardových otiskly 10. listopadu 1954 všechny hlavní československé listy¹⁰⁶ a prostřednictvím americké tiskové agentury Associated Press i mnoho deníků zahraničních. Dosah události byl tedy značný.

Detaily o přípravách prohlášení nejsou známy, víme však, že nárys jeho obsahu a organizace vznikl už během výše uvedených jednání ve Vídni. Tisková konference se konala 9. listopadu 1954 v pražské budově Československé tiskové kanceláře

102 Záznam rozhovoru autora s Laurencem Wardem z 20. ledna 2014 (v osobním archivu autora); NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), memorandum zvláštního pověřeného agenta z oblastní kanceláře FBI ve Washingtonu řediteli FBI, Washington, 21.12.1965, s. 1; Zpráva deníku *New York Times* uvádí s odkazem na blíže nespecifikované zpravodajské zdroje, že z Voeslau odletěli Wardovi do Varšavy, což by ale podle dalších dostupných materiálů nedávalo příliš smysl (Special to the New York Times: U. S. Family is Traced. In: *New York Times* (27.10.1954), s. 11).

103 Viz DORŮŽKA, L.: *Panoráma paměti*, s. 302 (viz pozn. 4); ŠKVORECKÝ, J.: *Red Music*, s. 59 (viz pozn. 5).

104 NA, f. 1261/0/11, sv. 21, arch. j. 29, bod 3 *per rollam*, Usnesení politického byra ÚV KSČ ze dne 2. listopadu 1954 k bodu Návrh na poskytnutí politického azylu manželům Wardovým a na provedení tiskové konference s nimi.

105 DORŮŽKA, L.: *Panoráma paměti*, s. 301.

106 Prokazatelně *Rudé právo*, *Svobodné slovo*, *Práce*, *Obrana lidu*, *Zemědělské noviny*, *Lidová demokracie*, *Mladá fronta*.

Herbert a Jacqueline Wardovi na tiskové konferenci v Praze v budově Československé tiskové kanceláře 9. listopadu 1954 (foto Evžen Beran, ČTK)

za účasti několika desítek novinářů – podle filmových záběrů je zřejmé, že Ward četl psané prohlášení, které měli zároveň všichni zúčastnění k dispozici.¹⁰⁷ I když v závěru došlo na otázky novinářů, v českých listech nebyl prostor pro odchylky, neboť ve všech novinách vyšlo prohlášení v naprosto identickém znění (jako zpráva ČTK, včetně odpovědí na otázky novinářů).

Wardovi se na konferenci představili jako umělci, „dobří a poctiví Američané“; o jejich politických aktivitách zde nic nezaznělo. Za hlavní důvod svého pronásledování označili účast na Světovém festivalu mládeže ve východním Berlíně v roce 1951, čímž se prý dopustili „těžkého provinění“. Popisovali šikanu ze strany FBI a dalších amerických úřadů, kterou podle svých slov zakoušeli v Dánsku a v Rakousku.

¹⁰⁷ *Československý filmový týdeník*, č. 47 (1954), Tisková konference s manželi Wardovými.

A zobecnili, že podobný systém zastrašování je „nyní hlavním rysem společenského života v Americe“. Herbert Ward zde prohlásil: „Nechtěl jsem a nemohl mít nikdy nic s takovouto společností, která klidně šlape po americké ústavě i Listině občanských práv, která vyhazuje peníze amerického poplatníka za své orgie a která se specializuje na ohrožování míru všemi podvodnými a nezákonnými prostředky. Odmítl jsem proto veškerý styk s těmito lidmi. Chtěl jsem žít jako poctivý hudebník, a ne být zatažen do špiónského bahna.“¹⁰⁸

Poměrně důležitým momentem v prohlášení byly děti obou azylantů, synové Norman a Laurence. Právě jejich ochranou před pokleslou americkou kulturou a indoktrinací se snažili Wardovi zdůvodnit svůj čin: „Chceme [je] vychovat v duchu skutečných pokrokových amerických tradic, v duchu skutečné svobody a opravdové americké demokracie, které dnes již v USA není. Chceme je zachránit před zkažeností kšeftařské kultury a před systémem kontroly myšlení, který by z nich udělal loutky v podobě nemyslícího četníka proti mírumilovným zemím.“¹⁰⁹

Tento moment pokrokové výchovy v Československu vyzdvihovali následně i mnozí komentátoři: „Jaký smutný obraz: aby Američan mohl vychovávat své děti v duchu amerických pokrokových tradic – musí emigrovat do Československa!“¹¹⁰ Zejména Jacqueline Wardová v prohlášení zdůrazňovala ještě mnohá další úskalí výchovy dětí ve Spojených státech: cenzuru učebnic, úpadkovou kulturu (komiksy, filmy), nebezpečí číhající v parcích a podobně.

Snad s ohledem na profesi obou protagonistů kladli novináři v následujících otázkách velký důraz na úpadek americké kultury a jeho nejružnější souvislosti, zejména nedostupnost vyšší kultury širšímu obecnstvu, nízký životní standard, nezaměstnanost umělců a přetrvávající diskriminaci černošských hudebníků: „Když pan Ward jezdil s jedním ze smíšených orchestrů, museli často černoši z tohoto orchestru hledat jiný hotel. Pokud se týká zaměstnávání černochů, jsou vždycky první, kteří jsou propouštěni, když hrozí nezaměstnanost, a jsou opět poslední, když mají být přijímáni do práce. Většina černochů musí žít ve zvláštních čtvrtích.“¹¹¹ Moment rasové segregace byl aktualizován i v odkazu na perzekuci amerického levicového zpěváka a aktivisty Paula Robesona.

Prohlášení pro ČTK vyzdvihlo kulturní vyspělost Československa v protikladu ke Spojeným státům a označilo ji za jeden z důvodů, proč Wardovi vyhledali azyl právě v této zemi. Herbert byl údajně nadšen výkonem československých umělců na Světovém festivalu mládeže v Berlíně: „Vyprávěli mu o kulturním životě v Československu. Proto věřil, že v Československu by bylo dobré místo nejen pokud se týče pracovních možností, ale také proto, že se zde mohou učit od svých kolegů a také umělecky vyrůstat, což by jim nebylo jistě možné, kdyby byli zůstali v Rakousku nebo v USA.“¹¹²

108 ČTK: Prohlášení amerických občanů manželů Wardových na tiskové konferenci v Praze.

109 Tamtéž.

110 ŠUBRT, L.: Vláda strachu vyhání Američany z domovů (viz pozn. 1); srv. též KÁBRT, Jaromír: Cesta manželů Wardových za demokracií. In: *Obrana lidu* (11.11.1954), s. 4.

111 ČTK: Prohlášení amerických občanů manželů Wardových na tiskové konferenci v Praze.

112 Tamtéž.

Následující novinové komentáře zdůrazňovaly hlavně typičnost osudu Wardových, jako dalšího příkladu z řady amerických žadatelů o azyl. Praktiky amerických úřadů přímo srovnávaly s fašismem a FBI s gestapem. „Jako stálý, neodbytný stín sleduje prostého Američana na každém kroku – strach. Strach z toho, co má o něm napsáno ve své kartotéce FBI, kdy se proti němu vytasí s obviněním z neamerické činnosti,“ psalo *Rudé právo*.¹¹³

Ward, specialista na dixieland

Pozoruhodnou otázkou je, jak se Josef Škvorecký dozvěděl, že příchozí azylant Herbert Ward je jazzovým hudebníkem. On sám v esejí „Red Music“ píše, že informaci přinesl „partajní tisk“ – s dodatkem, že hrál s Louismem Armstrongem. Lubomír Dorůžka ve svých memoárech zmiňuje, že Škvorecký zprávu našel v americkém komunistickém deníku *Daily Worker*, který pravidelně docházel do angloamerické redakce Státního nakladatelství knih o literatuře, hudbě a umění, kde byl zaměstnán. Podle této blíže neurčené zprávy byl Ward jazzovým basistou, který hrával například s Louismem Armstrongem.¹¹⁴ Tyto informace bych rád upřesnil.

Deník *Daily Worker* vycházel nejen ve Spojených státech, ale i v Británii. V britské mutaci listu vyšly o Wardových dva články v listopadu 1954: zde se o něm mluví pouze jako o hudebníkovi, bez určení žánru či spolupráce s konkrétními umělci.¹¹⁵ Ve stejné době se o Wardových skutečně objevila zmínka i v americkém vydání *Daily Workeru*. I když ani zde nepadne slovo „jazz“, o Wardovi tu stojí, že se jako basista specializuje na dixieland (přesněji „Dixieland folk music“), což je pochopitelně žánr jazzu (a jde tak o pravděpodobný Škvoreckého zdroj).¹¹⁶ O konkrétních spoluhráčích, natož Armstrongovi, zde opět není ani zmínka.

Zarážející je nicméně téměř úplné popření Wardovy identity jazzového hudebníka v popsané tiskové kampani. V československém tisku se spojení Warda s jazzovým žánrem bezprostředně po příjezdu objevilo pouze v jednom vcelku nenápadném komentáři *Literárních novin*¹¹⁷ a rozhodně chybělo v široce medializovaném prohlášení pro ČTK.

Nabízí se vysvětlení, že příliš očividné spojování příchozích amerických azylantů s jazzem oficiální místa nepovažovala za žádoucí a sám pojem „jazz“ byl v polovině padesátých let v Československu ještě do značné míry tabuizovaný. Takzvaná hudba duševní bída (jak zněl název tehdy přeložené sovětské publikace) byla v populární

113 SUCHÝ, Čestmír: „Svoboda“ po americku. In: *Rudé právo* (11.11.1954), s. 2.

114 DORŮŽKA, L.: *Panoráma paměti*, s. 301; ŠKVORECKÝ, J.: *Red Music*, s. 59.

115 MILNE, Armour: Czechs Give Asylum to U.S. Family. In: *Daily Worker*, London (10.11.1954), s. 1; U.S. Family Finds Refuge. In: *Tamtéž* (25.11.1954), s. 1.

116 MILNE, Armour: Czechoslovakia Grants Asylum. In: *Daily Worker*, New York (10.11.1954), s. 6.

117 PILÁŘ, Jan: Příběh dvou amerických umělců. In: *Literární noviny*, roč. 3, č. 46 (1954), s. 11.

kultuře i odborném diskurzu vnímána jednoznačně negativně,¹¹⁸ což se projevilo i v recepci Wardova prvního vystoupení v Praze; po uvedení pásma *Opravdu blues* v květnu 1955 v médiích následovalo buď mlčení, nebo zdrženlivé hodnocení s poukazem na možné zneužití jazzu reakčními živly.¹¹⁹

Život v Praze

Nahlédnout do prvních měsíců života Wardových v Praze dávají některé dopisy, které manželé posílali svým přátelům (přes prostředníky) a nacházejí se v jejich spisu FBI. V jednom z prvních (z prosince 1954) Herbert ještě poněkud expresivně reflektoval vídeňské události a stěžoval si, že jej americké ministerstvo zahraničí zataáhlo do svých špiónských hrátek. Dodává, že řada západních zpráv o nich byla vylhaná, že Češi je přijali vstřícně a že spolu se ženou budou moci pracovat ve svých oborech.¹²⁰

Po roce napsala své známé (zpěvačce Olive Moorefieldové, žijící ve Vídni) také Jacqueline: „Rychle jsme se zotavili ze stresu a obav, s nimiž jsme se potýkali při odjezdu z Vídně po všem tom povyku o ‘zlotřilých ruských špionech’. Jsme rádi, že jsme se rozhodli jít sem, místo abychom prokazovali naši nevinnost CIC. Tihle pitomci jsou na špióny tak natěšení (*spy-happy*), že bychom neměli šanci.“¹²¹ V té době již Wardovi bydleli v přiděleném bytě v činžovním domě (Jerevanská 14, Praha-Vršovice), který si Jacqueline v dopise pochvalovala: „Máme nový byt, kompletně

118 Viz GORODINSKIĚ, V[iktor] M[arkovič]: *Hudba duševní bídy*. Praha, Orbis 1952. Vedle uvedené knihy takový expertní odsudek jazzu obsahuje například příručka *Estrádní orchestr* Milana Bartoše a Karla Macourka, která vyšla právě v roce, kdy Ward přišel do Prahy: „I když jsme dnes již odstranili nejhorší výstřelky amerického jazzu z repertoáru tanečních orchestrů, úpadková podstata jazzové hudby zůstává a působí dále. Každý osvětový pracovník potvrdí, jakou brzdou je jazz pro hudební výchovu širokých mas, jak často jediné koncertní vystoupení hostujícího orchestru v menším městě může vážně ohrozit výsledek celoroční trpělivé kulturněvýchovné činnosti. A není také náhodou, že živly našemu lidovědemokratickému zřízení nepřátelské čerpají ‘posilu’ právě v jazzové hudbě.“ (BARTOŠ, Milan – MACOUREK, Karel: *Estrádní orchestr: Příručka pro vedoucí estrádních orchestrů a pěveckých souborů s instrumentálním doprovodem*. Praha, Orbis 1954, s. 57.)

119 Arnošt Schulz ve *Večerní Praze* o představení napsal: „Nebezpečí spočívá v tom, že stačí ubrat jen málo správného, přidat více vrískavé muziky a účel zmizí. Už proto, že návštěvníky pořadu velmi pravděpodobně nebudou pravidelní posluchači koncertů, ale že hlavička a reklama, které pásmo provázejí, sem nalákají mnohé odkojence špatného komerčního jazzu. A ti jsou schopni pásma zneužít.“ (SCHULZ, Arnošt: Proč takové rozpaky? In: *Večerní Praha* (24.5.1955), s. 3.)

120 NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), depeše zahraniční služby č. 800 z velvyslanectví USA ve Vídni pro ministerstvo zahraničí ve Washingtonu, 17.1.1955.

121 *Tamtéž*, f. Record Group 59, General Records of the Department of State, Box 995, Loc 250/61/11/2, 263.1122 Ward, depeše zahraniční služby č. 602 z velvyslanectví USA ve Vídni pro ministerstvo zahraničí ve Washingtonu, 10.1.1956.

Rodina Wardových v ulicích Prahy, patrně před budovou ČTK, po tiskové konferenci 9. listopadu 1954 (foto Evžen Beran, ČTK)

s ústředním topením, horkou vodou, koupelnou atd. – nový nábytek, pračku, ledničku, nové rádio, vysavač, nové oblečení, zkrátka zase žijeme jako lidé. A peníze, za které jsme si pořídili tohle vše, jsme si vydělali prací, pro niž jsme studovali – to je na tom všem nejlepší.“¹²²

Ačkoli Wardovi nepatřili k důležitým „kádřům“ Komunistické strany USA, jakožto američtí azylanti přesto disponovali určitými výhodami. Syn Larry například vzpomíná, že za uvedený byt ve Vršovcích rodina nemusela platit nájem, což pro ni znamenalo značnou úsporu. Měla přístup k západní měně, což jí umožňovalo od roku 1957 nakupovat zahraniční zboží v Tuzexu.¹²³ Jejich možnosti cestování do zahraničí byly zpočátku pravděpodobně omezené (do Československa se dostali bez platných amerických dokumentů, československé občanské průkazy získali

¹²² *Tamtéž.*

¹²³ Záznam rozhovoru autora s Laurencem Wardem z 20. ledna 2014 (v osobním archivu autora).

v dubnu 1955), což se ale zlepšilo počátkem šedesátých let, kdy získali restrikcemi neomezené americké pasy.¹²⁴

Wardovi si nepochybně vážili jistot, které jim Praha nabízela (oproti Vídni, kde na tom finančně nebyli příliš dobře). Herbert v červnu 1955 získal angažmá v prestižním Symfonickém orchestru FOK (který tehdy vedl dirigent Václav Smetáček), kde nastoupil do sekce kontrabasů. Ačkoli někteří pamětníci měli tendenci zpochybňovat jeho kvality v oblasti vážné hudby,¹²⁵ působil zde až do svého odchodu z Československa v roce 1964. Je však pravděpodobné, že neprošel zcela běžným výběrovým řízením. V jeho osobním spisu z FOK najdeme poznámku: „Ve FOKu od 1. 6. 1955. Přidělen ministerstvem školství, odborem hudebním. Žádná přihláška.“¹²⁶ Dostupné dokumenty ukazují, že v orchestru měl plat srovnatelný s ostatními hráči dané třídy.¹²⁷

Zejména zpočátku dalo Wardovým určitou existenční jistotu hudebně-taneční pásmo *Opravdu blues*, do nějž je angažovali jeho autoři Lubomír Dorůžka, Josef Škvorecký a Ludvík Šváb. Komponovaný pořad, který měl premiéru ve Slovanském domě v Praze 18. května 1955, znázorňoval vývoj raného jazzu prostřednictvím mluveného výkladu a hudebních i tanečních čísel. Herbert zde byl zdůrazňovanou hlavní hvězdou (basa, zpěv, tuba), Jacqueline měla na starost choreografii čtyř tanečníků z Národního divadla. Zřetelný sociálněkritický rozměr byl patrný v interpretaci jednotlivých etap vývoje jazzu (otrokářská minulost, zneužití autenticity žánru komercí, rasová segregace, nezaměstnanost), ale i v protiamerickém vyznění, zejména závěrečné části, která obsahovala například americkou odborářskou píseň „Banks of Marble“.¹²⁸ Tohoto vyznění si všiml i americký *chargé d'affaires* Albert W. Sherer, který o představení zaslal poměrně obsáhlý referát do Washingtonu. O písni „Went to Atlanta“ napsal: „Ward ji zpíval sám, ale místo původního textu zvolil parodii, v níž mluvil o své cestě z domova, na které byl pronásledován ‘tajnou službou’, jež mu otevírala poštu a špehovala jej, až nakonec našel azyl ve svobodné zemi. Publiku nebyl poskytnut překlad nebo výklad toho, o čem zpívá, neboť by shledalo

124 NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), memorandum zvláštního pověřeného agenta v New Yorku pro ředitele FBI, 21.9.1961, s. 4. Ani v počátečním období nicméně Wardovi neměli potíže s cestováním do socialistických zemí, Herbert v létě 1957 také vystoupil na známém jazzovém festivalu v polských Sopotech (viz DRAPINSKI, Lech: Przed Festiwalem Jazzowym: Ambicje, szmira i... dolary. In: *Dziennik Bałtycki* (14.–15.7.1957), s. 5).

125 HAVLÍK, F.: *Můj život s klarinetem*, s. 207 (viz pozn. 6). Tuto informaci však v rozhovorech popřeli violoncellista Zdeněk Koníček (narozen 1918), Wardův spoluhráč v FOK, a klarinetista Pavel Smetáček (narozen 1940), syn dirigenta FOK Václava Smetáčka (viz záznamy rozhovorů autora se Zdeňkem Koníčkem ze 14. března 2014 a s Pavlem Smetáčkem z 24. února 2014, v osobním archivu autora).

126 Archiv FOK, Praha (dále jen AFOK), f. Personální spisy, Herbert Ward – personální spis.

127 Archiv hlavního města Prahy (dále jen AHMP), f. Odbor kultury Národního výboru hl. m. Prahy, k. 270, inv. č. 2766, Personální věci – Symfonický orchestr FOK 1952–1976, Stanovení platového průměru členům orchestru, 14.1.1957.

128 *Opravdu blues* (scénář Lubomír Dorůžka, Josef Škvorecký, Ludvík Šváb, režie Tadeáš Šeřínský), tištěný program představení (v osobním archivu trombonisty Františka Kunce).

Plakát k hudebnímu pásmu *Opravdu blues*, uvedenému poprvé v květnu 1955. Jméno spoluautora Josefa Škvoreckého bylo pravděpodobně dodatečně začerněno (foto archiv Popmusea, Praha)

příliš blízké paralely mezi Wardovou zkušeností a svou vlastní.¹²⁹ Jak v pozdějších vzpomínkách na *Opravdu blues* uvádějí jeho autoři, protiamerické vyznění i účast Wardových (coby politických azylantů) byly vítanou argumentační zbraní v administrativně-povolovacím procesu v době, která stále ještě nebyla jazzu nakloněna.¹³⁰ Pásmo bylo na svou dobu velmi úspěšné (mělo desítky představení v Praze i v regionech) a vysílalo se i v televizi,¹³¹ Wardovi z něj nicméně později odstoupili,

129 NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), depeše zahraniční služby č. 456 z velvyslanectví USA v Praze pro ministerstvo zahraničí ve Washingtonu, 27.5.1955, s. 2. Na tuto událost si Josef Škvorecký vzpomněl v roce 2009, kdy napsal jí inspirovaný text pro píseň Emila Viklického „FBI Blues“, která zazněla ve filmu *Rytmus v patách* a kde ji zpívá filmový představitel Herberta Warda, resp. Roberta Bulwera (viz *Rytmus v patách*: Hudba z filmu, Česká televize 2009 (CD nosič)).

130 DORUŽKA, L.: *Panoráma paměti*, s. 302; ŠKVORECKÝ, J.: *Red Music*, s. 59.

131 Československá televize pásmo *Opravdu blues* vysílala 14. ledna 1956 v bloku večerních pořadů. Pořad byl vysílán přímým přenosem a dle sdělení Archivu ČT z něj pravděpodobně nebyl pořízen záznam (také nebyl nalezen). (Viz *Československý rozhlas a televize* (9.–15.1.1956), s. 9, televizní program na 14.1.1956.)

údajně kvůli finančním nárokům.¹³² Zbývá dodat, že datum premiéry *Opravdu blues* si na dlouho zapamatoval také Josef Škvorecký – necelých jedenáct hodin po ní Státní bezpečnost zatkla jeho přítelkyni Alexandru Kovářovou („Poulínku“) v rámci tažení proti údajné špionážní skupině v čele s francouzskou diplomatkou Yvonne Gossartovou (k předání kompromitující obálky údajně došlo právě na premiéře *Opravdu blues*).¹³³

V době práce na *Opravdu blues* došlo ještě k jedné události, o které Wardovi nemohli mít tušení: v květnu 1955 americký státní zástupce dopisem Federálnímu úřadu pro vyšetřování sdělil, že dosavadní důkazy o členství Wardových v komunistické straně a jejich účast na Světovém festivalu mládeže ve východním Berlíně nejsou dostatečné k trestnímu stíhání. Konkrétně připadalo v úvahu obvinění dle hlavy 18, paragrafu 1001, a hlavy 22, paragrafu 1203 Sbírky zákonů Spojených států amerických: v prvním případě jde o trestný čin nepravdivého tvrzení adresovaného federálním úřadům, v druhém o zpochybnění integrity a nezávislosti zaměstnance vládních úřadů.¹³⁴ Podrobnější výklad není poskytnut, nicméně z dalších dokumentů ve spise je patrné, že obojí mohlo souviset se členstvím Wardových v komunistické straně. Ti své členství v místopřísežném prohlášení na americké ambasádě ve Vídni popřeli, čímž mohli spáchat první ze zmíněných trestných činů. Herbert Ward kromě toho pracoval jako hudebník v Americké informační službě, což je vlastně vládní organizace – členství v komunistické straně tak mohlo zpochybnit jeho výše zmiňovanou integritu coby vládního zaměstnance. Na základě zamítnutí státního zástupce od této chvíle FBI vyšetřování na několik let pozastavil (ačkoli registroval příležitostné zprávy z pražské ambasády apod.) a pokračoval v něm až později, zejména v souvislosti s návratem Nicholase Abberlyho, respektive Wardových, do Spojených států.

Manželé Wardovi nicméně měli alespoň kusé zprávy o výsledcích jejich přibuzných a přátel, k nimž docházelo do té doby. V již citovaném dopisu Jacqueline píše o problémech, s nimiž se potýkala Herbertova sestra Desmonde: „Poté co nás noviny označily za nebezpečné špiony, začala mít taky potíže. Agenti FBI navštívili její tchýni, tato dobrá dáma dostala hysterický záchvat a zoufale povolala svého syna zpět do své mateřské náruče. Takže Desy je nyní bez manžela. Říká, že ji také opustila většina přátel a má to teď těžké. Herbův nevlastní otec byl propuštěn

132 DORUŽKA, L.: *Panoráma paměti*, s. 302; ŠKVORECKÝ, J.: *Red Music*, s. 59; srv. též ŠKVORECKÝ, Josef: *Psaní, jazz a bláto v pásech: Dopisy Josefa Škvoreckého a Lubomíra Doružky z doby kultů (1950–1960)*. Praha, Literární akademie Josefa Škvoreckého 2007, s. 235–243.

133 Viz KOURA, Petr: „Škvorecký se nikdy nepřátelsky k lidově demokratickému zřízení neprojevil!“ Dramatické zákulisí vzniku jedné povídky z roku 1955. In: ČECHUROVÁ, Jana – ANDRŠ, Pavel – VELEK, Luboš (ed.): *Posláním historik: Pocta prof. Robertu Kvačkoví k 80. narozeninám*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2012, s. 537–559, zde s. 540.

134 NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), úřední memorandum Williama F. Tompkinse, asistenta generálního prokurátora oddělení vnitřní bezpečnosti (*Assistant Attorney General, Internal Security Division*), pro ředitele FBI, 9.5.1955.

Děkovačka po premiéře Opravdu blues ve Slovanském domě v Praze 18. května 1955. Herbert Ward uprostřed s basou, zcela vlevo Josef Škvorecký (foto soukromý archiv Františka Kunce)

z armádní pošty po patnácti letech oddané služby jako bezpečnostní riziko. Takže řada dalších toho má dost. Kdy to všechno skončí?¹³⁵

Jakmile Herbert ukončil své angažmá v *Opravdu blues* (kde hrál v kapele Pražský dixieland), založil si s pomocí Miloslava Klofandy vlastní soubor Dixieland Herberta Warda, jímž si prošly později známé osobnosti českého jazzu a popu (například Pavel Chouň, Karel Růžička, Václav Fiala, František Ringo Čech, Štěpán Jaroschy, Ivan Mládek, Ferdinand Havlík). Skupina účinkovala na přelomu padesátých a šedesátých let jak k poslechu, tak zejména k tanci na nejrozličnějších estrádách a plesech v Praze (Luxor, Mánes, Reduta) i na četných zájezdech do regionů. Jeho spoluhráči dnes vzpomínají, že účinkování s Wardem pro ně mělo jistý iniciační význam – jakkoli je bral jako rovnocenné partnery, byl pro mnohé z nich učitelem a vzorem. Jestliže se řadu let pohyboval na newyorské jazzové scéně, své zkušenosti

135 *Tamtéž*, f. Record Group 59, General Records of the Department of State, Box 995, Loc 250/61/11/2, 263.1122 Ward, depeše zahraniční služby č. 602 z velvyslanectví USA ve Vídni pro ministerstvo zahraničí ve Washingtonu, 10.1.1956.

zde za pochodu zprostředkovával českým hráčům, kteří v té době byli přece jen v relativní izolaci (nedostupnost nahrávek, učebních materiálů apod.).¹³⁶

Kromě této hráčské školy však měl pro své spoluhráče ještě jinou výhodu: kredit. Amerických hudebníků k nám tehdy mnoho nejezdilo, proto jeho jméno v programu snadněji přitahovalo pozornost, zejména mladšího publika. Toho údajně uměl Ward dovedně využívat při jednání s pořadateli (například s Pražským kulturním střediskem nebo Pragokonzertem) a získávání angažmá (například zhruba ročního angažmá v kavárně Luxor, kde hrál třikrát týdně). Herbert měl z těchto vystoupení více než jeho spoluhráči (podle Františka Ringo Čecha dvojnásobek honoráře běžných členů, tj. kapelnický příplatek), nicméně ti zjevně věděli, že v něm mají kapitál, jímž ostatní kapely nedisponovaly. To bylo občas zdrojem závidy ze strany jiných obdobných uskupení.¹³⁷

Wardova kapela účinkovala v tehdy oblíbeném formátu hudebních pásem, která nejrůznějším způsobem interpretovala historii jazzového žánru (například pořady *Můj chléb byl plný blues*, *Hudba New Orleansu*, *Přešli řeku*, *Džezové obrázky*). V tanečních číslech se v nich angažovala i Jacqueline Wardová či známý stepař Frank Townen.¹³⁸ Ze známějších osobností, které v těchto pořadech účinkovaly, je možné zmínit Karla Krautgartnera nebo mladou Hanu Hegerovou,¹³⁹ s Wardem si občas ve skupině Dixie 24 zahrál také básník Václav Hrabě.¹⁴⁰ Ne všichni byli patrně z Wardových nároků nadšeni. Například známý jazzový kritik Emanuel Uggé svého přítele a hudebního nadšence Ladislava Pospíšila v dopise odrazoval od toho, aby přizval Herberta do Olomouce: „Odbývá pořady velmi flinkovsky. Je nadutý jak maharadža z Bornea. (...) Ward se nyní jasně projevil jako veliká vyžírk a malý talent, či ještě lépe jako umělec málo seriózní. Bude-li Ward za nynějších okolností vůbec ‘k mání’, řekne si minimálně 400 Kčs za 5 zpívaných blues. To je velmi drahé.“¹⁴¹

136 Viz záznamy rozhovorů autora s trombonistou Františkem Kuncem (narozen 1935) z 28. dubna 2014, s trumpetistou Josefem Krajníkem (narozen 1939) z 10. října 2014, s bubínkem a zpěvákem Františkem Ringo Čechem (narozen 1943) z 5. února 2014 a s trombonistou Václavem Fialou (narozen 1930) z 27. ledna 2014 (v osobním archivu autora).

137 Záznam rozhovorů autora s Františkem Ringo Čechem a s Václavem Fialou z 10. října 2014 a 27. ledna 2014 (v osobním archivu autora).

138 Frank Townen (1912–1991), vlastním jménem František Novotný, byl tanečník, choreograf, pedagog, český průkopník společenského a jazzového tance. V 50. letech jej postihl dvouletý zákaz činnosti, poté vystupoval s různými tanečními orchestry. Zásadní je jeho činnost pedagogická a trenérská, zejména práce pro Hudební a artistickou ústřednu a provozování veřejných tanečních kurzů. Soukromé lekce u něj později brala řada osobností československé pop music.

139 *Můj chléb byl plný blues* (scénář a režie Vladimír Machura), tištěný program představení (1959), v osobním archivu Jiřího Gaislera (1934–2014), zoologa a někdejšího člena Jazz klubu Brno.

140 Viz KALOUS, Jiří: *Hraběcí roky*. Praha, Torst 2015, s. 217–220.

141 Dopis Emanuela Uggé (Praha) Ladislavu Pospíšilovi (Olomouc) z 22.9.1955, s. 1 (v osobním archivu Ladislava Pospíšila). Za upozornění na tento pramen děkuji muzikologovi Janu Blümlovi.

Zájezd s programem Opravdu blues, asi v roce 1955. Jacqueline je pátá a Herbert šestý zleva (foto soukromý archiv Františka Kunce)

Kromě koncertní praxe se Herbert věnoval příležitostnému skládání populárních písní pro jiné ansámblы (skladby jako „Dvě sombrera“, „Říkají, co prý s tou mládeží“, „Možná“) či pro film (drama *Roztržka*). Podle jednoho z dopisů Jacqueline se této práci věnoval v době, kdy orchestr FOK, v němž byl zaměstnán, vyjížděl na zahraniční cesty a on – pravděpodobně kvůli pasovým problémům – musel zůstat v Praze. Šlo o vítaný přivýdělek do rodinného rozpočtu.¹⁴² Pouze příležitostně se Ward věnoval publicistické činnosti.¹⁴³

Také Jacqueline se pokoušela uplatnit v kulturní oblasti. V letech 1955 až 1960 to bylo hlavně na externí bázi u nejrůznějších pořadatelů (Hudební a artistické ústředny, Pražské estrády, Osvětové besedy atd.) coby tanečnice a choreografka. Zajímavostí je také její angažmá v Uměleckém souboru ministerstva vnitra.¹⁴⁴ Zde nevystupovala veřejně na pódiu, ale vedla tréninky moderního jazzového tance (doplňovala tak například Franka Townena). V tomto oboru byla podle její tehdejší kolegyně Jany Hoškové velmi všestranná, ovládala vícero moderních tanečních

142 NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), Department of State: Office of Security, zpráva zvláštního agenta FBI Franka G. Terryho, Dallas, 14.10.1960, s. 6 (jde o kopii dopisu Jacqueline adresovaného otci z 3.10.1960).

143 Viz např. WARD, Herbert: Vznik a vývoj džezu. In: *Lidová tvořivost*, roč. 11, č. 4 (1960), s. 83 n.

144 K tomuto souboru viz ŠMIDRKAL, Václav: „Fízlevue“: Jak hrál, tančil a zpíval Umělecký soubor ministerstva vnitra. In: *Paměť a dějiny*, roč. 4, č. 2 (2010), s. 44–58.

technik (Matta Matoxe, Marty Grahamové, Josého Limóna), které znala z New Yorku, ale u nás se prosadily až mnohem později. V lecčem tedy předběhla zdejší moderní taneční praxi a v některých ohledech zde její talent nebyl využit (například nebyla přijata do pedagogického sboru Taneční konzervatoře hlavního města Prahy). Hošková vzpomíná, že její angažmá v Uměleckém souboru ministerstva vnitra muselo být před úřady zdůvodněno tezí, že jazz (tedy i *jazz dance*) je výrazem odporu utlačovaných amerických černochů (tedy velice podobně jako v případě Herbertových koncertních vystoupení).¹⁴⁵

Jacqueline také krátkodobě vedla pantomimická představení v Divadle Máj (inscenace *Fanfáry ticha* v květnu 1959), v nichž v době svých studií účinkoval například později známý výtvarník Jaroslav Šerých.¹⁴⁶ V roce 1960 však již byla pantomimická skupina rozpuštěna. Podle dopisu jejímu otci na tom v té době manželé Wardovi nebyli finančně moc dobře a Jacqueline se pokoušela najít nové uplatnění (například zkoušela napsat ilustrovanou knihu pro děti).¹⁴⁷ Stálejší zaměstnání získala v prosinci 1961 v anglickojazyčné sekci Československého rozhlasu (vysílání do zahraničí, tj. Rádio Praha), což bylo časté útočiště více anglicky hovořících azylantů v Praze. Podle jejího syna Larryho natáčela reportáže o nejrůznějších oblastech života a kultury v Československu a propagovala socialistické zřízení v zahraničí (zde údajně ve vysílání do zemí východní Afriky). Stejně jako jiní zaměstnanci v médiích se potýkala s cenzurními omezeními. V rozhlase Jacqueline pracovala až do svého odchodu ze země v červenci 1964.¹⁴⁸

Pozoruhodný kontrast do příběhu manželů Wardových vnáší osud již zmiňovaného Nicholase Rippena Abberlyho, otce Jacqueline, který v Praze získal azyl rovněž, byť sem dorazil o pár dní později. Šlo o svéráznou postavu přesvědčeného komunisty (na rozdíl od Wardových FBI otevřeně řekl, že členem Komunistické strany USA byl v letech 1937–1948), který se svými názory narážel na nepochopení jak u FBI, tak u československých funkcionářů a úředníků ministerstva vnitra.

Ve fondech Archivu bezpečnostních složek se dochoval spis obsahující několik Abberlyho dopisů a stížností. Podle zmínek nebo odkazů je patrné, že je psal v letech 1955 až 1958 na všechny strany: ministrům vnitra a zahraničních věcí,

145 Záznam rozhovoru autora s tanečnicí a publicistkou Janou Hoškovou (narozena 1929) z 10. března 2014 (v osobním archivu autora); HOŠKOVÁ, Jana: Průkopníci jazzového tance. In: HOŠKOVÁ, Jana – SKÁLA, Gustav – GENZEROVÁ, Gabriela – SLAVICKÝ, Jaroslav (ed.): *Cesty k tanečnímu a baletnímu mistrovství: Taneční konzervatoř hlavního města Prahy, 1945–2005*. Liberec, Knihy 555, 2005, s. 24 n.

146 Viz PROCHÁZKOVÁ, Květa: Jaroslav Šerých: Co nemá řemeslný základ, neobstojí. In: *Týdeník Rozhlas*, roč. 19, č. 6 (2009), s. 12.

147 NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), Department of State: Office of Security, zpráva zvláštního agenta FBI Franka G. Terryho, Dallas, 14.10.1960, s. 6 (kopie dopisu Jacqueline adresovaného otci z 3.10.1960).

148 APF ČRO, f. Osobní spisy zaměstnanců, k. 455, Jacqueline Wardová – osobní spis; záznam rozhovoru autora s Laurencem Wardem z 20. ledna 2014 (v osobním archivu autora).

Kanceláři prezidenta republiky i velvyslanectvím jiných zemí (například Mongolska nebo Korejské lidovědemokratické republiky).¹⁴⁹

Abberly v Praze pracoval v národním podniku Navika (projekční loďařská kancelář), Výzkumném ústavu ochrany materiálů a Výzkumném ústavu naftových motorů. V dopisech úřadům neustále kritizoval nedostatky socialistického hospodářství, které chtěl v dobré víře budovat, stejně jako korupci a přezíravost podnikových a jiných funkcionářů, které označoval za špatné komunisty. Ukázalo se, že ministerstvo nemá na Abberlym zájem ze státněbezpečnostního hlediska, a jeho stížnostmi se dále zabývala II. správa ministerstva vnitra. Její pracovníci ho asi dvakrát pozvali na schůzku do budovy ministerstva. Po první z nich referovali, že vyšší funkcionáře KSČ označuje za antikomunisty a kosmopolity a své nadřízené obviňuje ze sabotáže. „Jeho rozhovor byl zmatený a nesouvislý. Dle předběžného vyjádření dr. Dufka jde o člověka skutečně duševně nemocného,“ informovali 23. května 1956 o schůzce, jíž byl přítomen i uvedený psychiatr.¹⁵⁰

Pracovníci II. správy zamýšleli podrobit Abberlyho podrobnějšímu lékařskému vyšetření, které však odmítl. S ohledem na předběžnou diagnózu a opakující se charakter dalších dopisů byl případ v lednu 1957 ukončen.

Abberly své označení za psychicky nemocného člověka těžce nesl a prostřednictvím dopisů adresovaných ambasadám dalších socialistických států se pokoušel získat azyl jinde. „Nyní se pokouším, abych dostal opravdový azyl mimo ČSR, neboť zde se mi nedostává spolupráce v mé bolševické činnosti, ale dostávám rány, a to od vysoce postavených soudruhů ve straně,“ napsal v jednom dopise československému

Jacqueline Wardová v pantomimickém představení, pravděpodobně Fanfáry ticha, květen 1959 (foto soukromý archiv Anny Šerých)

149 ABS, f. 319 (Vyříděné spisy sekretariátu ministra vnitra), inv. č. 39, k. 29.

150 *Tamtéž*, Informace pro soudruha ministra vnitra, 23.5.1956, s. 1.

ministru vnitra.¹⁵¹ Pracovníkům amerického ministerstva zahraničí později řekl, že v roce 1957 byl zhruba na týdenní návštěvě Moskvy, kde rovněž požádal o azyl, ale byl mu zamítnut. Československo konečně opustil v květnu 1959, kdy se vrátil do Spojených států.¹⁵²

Narůstající deziluze

Podle dokumentů uložených ve spisu FBI nespokojenost Wardových, zejména však Jacqueline, časem narůstala. Koncem roku 1959 zavolala na americkou ambasádu v Praze, kde oznámila svůj úmysl rozvést se s manželem a odjet do Spojených států, konkrétně k Herbertově sestře do Nového Mexika. Není zřejmé, jaké spory spolu manželé tehdy měli, autor depeše nicméně shrnuje, že hlavním motivem pro návrat je u Jacqueline stesk po domově a nespokojenost s životem v Československu. Herbert se však vrátit nechce – jednak kvůli obavám z možného postihu v USA, jednak kvůli očekávané pracovní nejistotě.¹⁵³ Na základě této žádosti Wardová dostala časově krátce platný pas, určený ovšem pouze k návratu do vlasti.

K rozvodu nakonec nedošlo, nicméně úvahy o návratu Jacqueline neopustily. V již citovaném dopisu otci z října 1960 se zmiňuje o potížích se ziskem (regionálně neomezeného) pasu, ale také se svěruje se smíšenými pocity při pomyšlení na návrat do Spojených států. Obává se hlavně pracovní nejistoty a nevhodného prostředí pro výchovu svých dětí: „Tolik jsme toho slyšeli o špatné morálce a zločinnosti na školách, pouličních partách – pokleslých televizních programech, pornofilmch, časopisech atd. Tohle nás děsí. Ale děti od toho odštíhnout nelze. Musí držet krok s partou a morálka party je pokleslá. (...) Mohli bychom tu vydržet o trochu déle, aby děti měly čas si vytvořit ochranu proti věcem, jimž budou čelit po našem návratu.“¹⁵⁴

Zdá se, že Jacqueline po návratu toužila o poznání více než její manžel, a také s americkou ambasádou v Praze komunikovala častěji. Ve spise se tak zachovala zpráva o pohovoru s Wardovou v souvislosti s její žádostí o prodloužení platnosti pasu v lednu 1963. V průběhu hovoru Jacqueline vyjadřovala značné zklamání z pobytu v Československu, a zvláště z jejich postavení. Trápilo ji, že se zde výrazněji neuplatnila ve svém tanečním oboru a dostává pouze příležitostná angažmá v malých klubech „mezi číslem s cvičenými psy a výstupem žongléra“. Domnívala

151 *Tamtéž*, dopis Nicholase Abberlyho ministru vnitra z 18.4.1956.

152 NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), Department of State: Office of Security, zpráva zvláštního agenta FBI Franka G. Terryho, Dallas, 14.10.1960.

153 *Tamtéž*, operační memorandum (*Operations Memorandum*) velvyslanectví USA v Praze pro ministerstvo zahraničí ve Washingtonu, 20.11.1959.

154 *Tamtéž*, Department of State: Office of Security, zpráva zvláštního agenta FBI Franka G. Terryho, Dallas, 14.10.1960, s. 6 n. (kopie dopisu Jacqueline adresovaného otci z 3.10.1960).

Dixieland Herberta Warda na koncertě v Praze v šedesátých letech. Zleva Eda Fiala, František Ringo Čech, Herbert Ward, Pavel Chouň, Miloslav Klofanda, Václav Fiala (foto soukromý archiv Františka Ringo Čecha)

se, že její pokusy o založení vlastní taneční skupiny selhaly proto, že jejich politické poselství bylo příliš slabé, aby uspokojilo místní funkcionáře.¹⁵⁵

Vyjádření Herberta nemáme, nicméně o něm Jacqueline řekla, že je sice zaměstnán v Symfonickém orchestru FOK, nedaří se mu však více realizovat v jazzu, což je oblast, která ho zajímá obzvlášť. Podle úředníka z ambasády „prohlásila, že ona i její manžel ztratili respekt k ČSSR, protože dobří hudebníci míní, že jejich pobyt zde je výsledkem neúspěchu v jejich vlastní zemi, zatímco méně dobří hudebníci jim nedůvěřují a obávají se konkurence“.¹⁵⁶

V zápise o tomto rozhovoru úředník dále poznamenal, že s Wardovými se zachází podobně jako s jinými přeběhlíky do Sovětského svazu nebo jiných zemí východního bloku: „Přijeli jako cenění hosté, dostali šanci pracovat ve svých oborech, byli využiti k propagandistickým účelům, a jakmile se zabydleli a snažili se žít normálním životem, pozbyli pro české funkcionáře na užitku či významu. Přesně

¹⁵⁵ *Tamtéž*, memorandum zvláštního pověřeného agenta z oblastní kanceláře FBI ve Washingtonu řediteli FBI, 29.12.1965, s. 4 (výňatek z memoranda americké ambasády v Praze z 1.2.1963).

¹⁵⁶ *Tamtéž*.

toto uvedla paní Wardová v našem rozhovoru, což jasně prokazuje její zklamání z života v ČSSR.¹⁵⁷

Z dostupných materiálů a rozhovorů se zdá, že Wardovi vnímali rozpor mezi oficiální propagandou a stereotypy v každodenním životě či reálnými možnostmi uplatnění. Podle staršího syna Larryho nicméně výrazným motivem k odchodu ze země byla i snaha poskytnout dětem širší možnosti vzdělání a uplatnění, což získalo na naléhavosti právě kolem roku 1964, kdy Larry v Praze končil devátou třídu základní školy. Svou roli hrálo také vnímané uvolnění politické atmosféry v USA a zisk neomezených amerických pasů (které Wardovi přibližně do roku 1961 neměli).¹⁵⁸

Ze spisu FBI vyplývá, že rodina se nehodlala a nemohla vrátit do Spojených států přímo, neboť zde neměla pracovní zázemí a také nedisponovala dostatkem západní měny. Peníze si hodlali vydělat nejprve v západní Evropě. K rozhodnutí přesídlit právě do Mnichova přispěly kontakty, které Herbert navázal s německými hudebníky hostujícími příležitostně v Praze.

Se svým zaměstnavatelem (FOK) se tedy Herbert nejprve dohodl na dvouměsíčním neplaceném volnu (od 19. března 1964), přičemž v žádosti uvedl, že ve Spolkové republice si chce vydělat prostředky k návratu do vlasti (zpět do orchestru FOK už se nevrátil).¹⁵⁹ Jeho příchodu do Mnichova si všimla agentura Associated Press, která konstatovala, že Ward přijel začátkem dubna 1964, má již běžný americký pas a hledá hudební uplatnění.¹⁶⁰ Zdá se, že zbytek rodiny přesídlil do Mnichova až o pár měsíců později, neboť Jacqueline svůj pracovní poměr v Československém rozhlasu ukončila až koncem července 1964.¹⁶¹

Návrat do Spojených států

V Mnichově rodina Wardových pobývala následujícího půl roku (nejpozději od července 1964), během něž oba synové chodili do školy (a zápasili s němčinou, ale paradoxně i s psanou podobou angličtiny, kterou se předtím v Praze neučili) a Herbert se svým nově sestaveným triem poměrně extenzivně cestoval po celém západním Německu. Právě toto odloučení a neznalost prostředí nakonec přiměly Jacqueline k tomu, že ze Spolkové republiky s dětmi odcestovala dříve než Herbert a po dohodě se v lednu nebo únoru 1965 usídlila u Herbertovy sestry Desmonde ve městě North Windham (stát Connecticut).¹⁶² Herbert byl v Německu vázán zbývajícím měsíčním kontraktem, a proto do Spojených států přiletěl později (konkrétně

157 *Tamtéž*, s. 5.

158 Záznam rozhovoru autora s Laurencem Wardem z 20. ledna 2014 (v osobním archivu autora).

159 AFOK, f. Personální spisy, Herbert Ward – personální spis.

160 AP: U.S. Violinist Back in West; Defected to Prague in 1954. In: *New York Times* (1.5.1964), s. 5.

161 APF ČRO, f. Osobní spisy zaměstnanců, k. 455, Jacqueline Wardová – osobní spis.

162 Záznam rozhovoru autora s Laurencem Wardem z 20. ledna 2014 (v osobním archivu autora).

do New Yorku 6. března 1965).¹⁶³ Poměrně krátce po Herbertově příjezdu se nově shledaná rodina od Desmonde přestěhovala do blízké obce Willimantic.

Federální úřad pro vyšetřování se o rodinu Wardových znovu zajímal prakticky od jejich příjezdu do Spojených států – pobyt v Československu a domnělé členství v komunistických organizacích byly pro agenturu dostatečným důvodem, proč se jejich aktivitami dále zabývat. Jelikož se v letech 1965–1966 relativně často stěhovali (North Windham, Willimantic, Hartford ve státě Connecticut, od září 1966 Honolulu na Havajských ostrovech), zabrala FBI relativně dost času jejich přesná lokalizace a předběžné zjišťování informací u jejich známých, sousedů či spolupracovníků. Lokální kanceláře FBI se tak dotazovaly například pracovníků školy, kde byla zaměstnaná Herbertova sestra Desmonde (v North Windhamu), funkcionáře Americké federace hudebníků, kde se Herbert nově registroval, bezprostředních sousedů i pracovníků pošty (ohledně zásilek zasílaných Wardovým).

Federální úřad pro vyšetřování v té době nezískal mnoho nových informací: dle různých výpovědí žili Wardovi spíše v ústraní, nebavili se o politice ani mnoho o svém pobytu v Evropě. Jacqueline byla v domácnosti, i když příležitostně přispívala do novin a věnovala se opět choreografii. Herbert přijal menší úvazek v Hartfordském symfonickém orchestru a přivydělával si jako pojišťovací agent ve společnosti Aetna Life Insurance. Patrně na tom po návratu nebyli finančně nejlépe (podle souseda měli deset let staré auto), nicméně s novým domovem byli spokojeni. Dle jedné výpovědi chyběla Jacqueline v USA pouze vysoká úroveň evropské kultury.¹⁶⁴

Veškerá tato příprava směřovala k prvnímu výsledku Wardových po návratu, ke kterému došlo relativně pozdě, 23. června 1966 v Hartfordu. Už v podkladech pro toto interview se nicméně píše, že je nepravděpodobné, že by manželé byli informátory východních zpravodajských služeb, a že od svého návratu se zřejmě neúčastní žádných komunistických aktivit.¹⁶⁵ Při výsledku měl být zjištěn současný postoj Wardových ke Spojeným státům a na jeho základě mělo být rozhodnuto o jejich případném zápisu na Bezpečnostní index (*Security Index*), tedy seznam osob považovaných za nebezpečné pro americké národní zájmy.

Při pohovoru Herbert uvedl, že s odstupem času svého rozhodnutí požádat o azyl v Československu lituje, nicméně tento krok vysvětlil okolnostmi: dezinformacemi, které o nich ve Vídni šířil údajný agent CIA. V jejich důsledku přišel o práci, pas, odvraceli se od něj přátelé – v této situaci viděl emigraci jako nevyhnutelné východisko. Podle svých slov si brzy po příchodu do Prahy uvědomil, že jsou využíváni v protiamerické propagandě, a také uznal, že svými vyjádřeními k ní jistým dílem přispěli, neboť se stále cítili dotčeni událostmi ve Vídni. Zpočátku si v Praze žili dobře, ale jakmile byli propagandisticky využiti, bylo pro ně obtížné nalézt

163 NARA, f. Record Group 65, General Records of the Federal Bureau of Investigation, FBI Headquarters Case Files, File 100-HQ-370406 (Herbert Field Ward), memorandum zvláštního pověřeného agenta FBI v New Yorku pro ředitele FBI, 11.3.1965, s. 3.

164 *Tamtéž*, memorandum zvláštního agenta FBI v New Havenu pro ředitele FBI, 13.4.1966, s. 1–10.

165 *Tamtéž*, s. 10.

odpovídající uplatnění v oboru. O politiku se prý nezajímali. Jacqueline dodala, že s odjezdem z Prahy neměli žádné potíže, nicméně jej odkládali, protože v USA je nečekala žádná existenční perspektiva.¹⁶⁶ Na základě tohoto pohovoru vyšetřovatel John E. Kelly konstatoval, že není nutné Wardovy zařazovat na Bezpečnostní index, neboť při výslechu spolupracovali a nezdá se, že by byli po návratu účastní jakýchkoli podvratných aktivit. Dodal, že nejsou ani dále zpravodajsky využitelní.¹⁶⁷

S tímto závěrem ústředí FBI ve Washingtonu nebylo příliš spokojeno a pobožce v New Havenu uložilo pořádný doplnující výslech, který by se hlouběji zaměřil na politické aktivity Wardových v minulosti. V mezidobí mělo být také u CIA ověřeno tvrzení Herberta o záměrně šířených dezinformacích (výsledek však ve zveřejněném spise není nebo je začerněn).¹⁶⁸ Vzhledem k okolnostem (Wardovi se v září 1966 přestěhovali na Havaj kvůli Herbertově novému angažmá v místním symfonickém orchestru) bylo však dalším šetřením pověřeno oddělení FBI v Honolulu.

Při následném pohovoru (26. ledna 1967) Herbert popřel, že by byl kdy členem Komunistické strany USA nebo jiné strany, pouze přiznal, že kdysi podepsal petici na podporu Americké strany práce v New Yorku. Asi tři měsíce také dostával do schránky komunistický list *Daily Worker*, nicméně prý si jej sám nepředplatil. Uvedl, že proti kapitalistickému systému nikdy otevřeně nevystupoval, i když v New Yorku kritizoval diskriminaci černošských hudebníků. Dodal, že se domnívá, že za část problémů s FBI je zodpovědný jejich příbuzný Albert Rippenbein (strýc Jacqueline), který je údajně udal jako komunisty kvůli rodinným neshodám.¹⁶⁹

Celý sedmnáct let trvající případ rodiny Wardových skončil o čtvrt roku později. Havajská kancelář FBI ve spise konstatovala, že o Wardových nemá další informace bezpečnostního charakteru a že patrně nejsou dále politicky aktivní. Z tohoto důvodu vyšetřovatel John E. Kelly navrhl případ uzavřít, s tím že Wardovi dle něj nesplňují kritéria k zařazení na Bezpečnostní index; nicméně s ohledem na jejich kontakty v minulosti a dlouhodobý pobyt v Československu byli zapsáni na takzvaný Rezervní seznam B (*Reserve Index B*), tedy seznam levicově smýšlejících, byť méně nebezpečných osob.¹⁷⁰

166 *Tamtéž*, zpráva zvláštních agentů FBI Johna E. Kellyho a Jacka U. Richardsona, Hartford, Connecticut, 23.6.1966, s. 2–5.

167 *Tamtéž*, zpráva zvláštního agenta FBI Johna E. Kellyho, New Haven, 6.7.1966, s. 2.

168 *Tamtéž*, dopis ředitele FBI zvláštnímu pověřenému agentovi FBI v New Havenu, 3.8.1966, s. 1.

169 *Tamtéž*, zpráva zvláštního agenta FBI G. Stuarta Thatforda, Honolulu, 26.1.1967, s. 2 n. Alberta Rippenbeina skutečně FBI oslovila v roce 1953, dle spisu se však zdá, že jí poskytl pouze informace o pobytu Wardových v Dánsku a o jejich záměru cestovat dále do východní Evropy. Podstatnější informace ohledně členství Wardových v komunistických organizacích sdělili FBI jiní informátoři.

170 *Tamtéž*, zpráva zvláštního agenta FBI Johna E. Kellyho, New Haven, 22.3.1967, s. 1.

Závěrem

Byli tedy manželé Wardovi komunisté? Do jaké míry byli politicky aktivní? Při hledání odpovědi na tuto otázku je dobré si uvědomit, že Federální úřad pro vyšetřování a další americké instituce definovaly „komunistické nebezpečí“ poměrně široce: na škále od regulérního členství v Komunistické straně USA přes aktivity v takzvaných paralelních organizacích až po antisystémové projevy či kritiku kapitalismu. Ačkoli přímý důkaz (například dle seznamu členů) FBI chyběl, měl nepřímé zprávy od několika informátorů, že Wardovi se hlavně po válce mezi přáteli profilovali jako levicoví a některým z nich přímo přiznali nebo budili dojem, že jsou členy Komunistické strany USA nebo Ligy mladých komunistů. Z přímějších indicií je možno zmínit výše uvedený materiál ministerstva vnitra o vyjednávání podmínek azylu, kde je zmíněno, že Jacqueline chtěla na tiskové konferenci vystupovat otevřeně jako komunistka, nebo dotazník, který vyplnila při nástupu do Československého rozhlasu (1961), kde zmínila, že byla členkou Ligy mladých komunistů od roku 1934 a Komunistické strany USA od roku 1938. Vlastní vyjádření manželů Wardových pro FBI či americké ambasády, v nichž popírali své komunistické aktivity, je přitom třeba brát s rezervou, neboť by jim tou dobou ve Spojených státech takové přiznání přineslo značné obtíže.

V mnohem pozdějších rozhovorech Jacqueline vzpomíná na mládí v New Yorku, kde „každý stávkoval pro cokoliv“.¹⁷¹ Také mladí Wardovi po válce podepisovali mírové petice či chodili do průvodů na Svátek práce. „Šli po nás. Jako mnoho Američanů jsme ale byli velmi naivní a neměli potuchy o realitě socialismu a komunismu,“ dodala po dlouhých letech Jacqueline.¹⁷² O politickém idealismu či naivitě v souvislosti s Wardovými vypovídali i někteří informátoři FBI (mnohdy jejich přátelé či kolegové).

Případ manželů Wardových je v základních obrysech srovnatelný s osudy řady dalších anglicky mluvících žadatelů o azyl v Československu v padesátých letech. Jejich výrazné propagandistické využití komunistickými úřady a prvotní uspokojení z nově nalezeného domova časem vystřídalo rozčarování z všednodenních starostí života v socialismu – všudypřítomná a mnohdy obtížně srozumitelná byrokracie, nedůvěřivost a stereotypy ze strany českého obyvatelstva, cenzura a obtíže při hledání adekvátního pracovního uplatnění.

Dle českých pramenů se zdá, že manželé Wardovi v Praze nebyli nijak politicky aktivní a poměrně překvapivě o ně Státní bezpečnost neměla větší zájem (z doby po jejich příchodu do Prahy v roce 1954 nebyly ve svazcích StB nalezeny téměř žádné zmínky). Ačkoli byli nepochybně výrazně levicově orientovaní (Jacqueline patrně aktivněji než Herbert), do Československa nešli primárně budovat socialismus, ale proto, že se cítili pronásledováni (jako řada podobně smýšlejících osob za McCarthyho éry) a v dané situaci hledali klidnější prostředí pro výchovu svých dětí i lepší možnosti vlastního uplatnění.

171 LEGER, S.: Interview with Jacqueline Ward, 18.5.2010, Hawaii (viz pozn. 51).

172 KANAI, Maria: Glimpse into the life's work of a 92-year-old vagabond (viz pozn. 38).

Jejich rozhodování je třeba vnímat v patřičném kontextu. Wardovi byli součástí generace, jež měla válku v čerstvé paměti (Herbert byl dokonce zraněn), v New Yorku koncem čtyřicátých let viděli výrazné sociální rozdíly, nezaměstnanost i rasovou diskriminaci. Jejich příklon k levici nebyl nikterak ojedinělý, a to ani při srovnání se situací v Evropě. Když se pak po dvou letech života ve Vídni ocitli bez pasů a bez práce, jevila se z jejich pohledu emigrace do Československa jako racionální volba, neboť ve Spojených státech by jim velmi pravděpodobně hrozila politická perzekuce. Nic na tom nemění ani to, že z politického idealismu svého mládí za železnou oponou poměrně brzy vystřízlivěli.

Život v Československu byl pro Wardovy velkou životní lekcí. Byť po návratu do Spojených států kritizovali cenzuru a nesvobodu za železnou oponou, na základě srovnání si uvědomovali také nedostatky amerického sociálního systému a až do pozdního věku vyzdvihovali nejen vysoký standard „evropské“ kultury, ale i sociální zabezpečení a pracovní jistotu v někdejším Československu.¹⁷³

Herbert Ward zemřel na Havaji v roce 1994, jeho žena Jacqueline o dvacet let později tamtéž.

Improvizovaný klub, který koncem života vybudovali ve svém domě, dodnes nese jejich jméno a láká řadu jazzových posluchačů.

173 WARD, Jacqueline: Private support helps arts thrive in Hawaii. In: *Honolulu Star-Bulletin* [online], 7.4.2000 [cit. 2016-10-07]. Dostupné z: <http://archives.starbulletin.com/2000/04/07/editorial/viewpoint.html>.